

Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΕΝ ΚΡΗΤῃ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1958

Παρά τὸ γεγονός ὅτι αἱ συνθήκαι ὑπὸ τὰς ὁποίας ἀναπτύσσεται ἡ ἐν Κρήτῃ ἀρχαιολογικὴ κίνησις δὲν ἐγένοντο αἰσθητικῶς εὐνοϊκώτεροι, τὰ δὲ διατιθέμενα μέσα ἐξηκολούθησαν νὰ εἶναι μᾶλλον πενιχρά, δύναται νὰ διαπιστώσῃ τις ὅτι ἡ κίνησις αὕτη ὑπῆρξεν ἐνιαιτικώτερα καὶ μᾶλλον σποδοτικὴ εἰς ἀποτελέσματα ἢ τὰ προηγούμενα ἔτη. Ἡ διυπίστωσις αὕτη γενεᾷ λίαν ἀγαθὰς ἐλπίδας διὰ τὸ μέλλον. ἀφοῦ ἤδη ἀναγγέλλεται ὅτι προσεχῶς θὰ γίνῃ ἀναδιοργάνωσις τῶν Ἀρχαιολ. Περιφερειῶν, καὶ μεταξὺ τῶν πρώτων τῆς Κρήτης, κατὰ τρόπον ὅπως ἡ δοῦσις ἐντὸς αὐτῶν νὰ καταστῇ εὐχερεστέρα καὶ μᾶλλον ἄμεσος.

Εἰς τὸ κτήριον τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου ἤρχισεν ἡ κατασκευὴ τῆς νέας βορείας πτέρυγος, διὰ τῆς ὁποίας προστιθεται ἐν ὁμοίον πρὸς τὰ δύο ἐν συνεχείᾳ πρὸς νότον οἰκοδομικὸν στοιχείον ἐξ ὀκτώ μουσειακῶν αἰθουσῶν (τεσσάρων εἰς τὸ ἰσόγειον καὶ τεσσάρων εἰς τὸν ἄνω ὄροφον, μετέσσαρος μεγάλας ἀποθήκας εἰς τὸ ὑπόγειον, τῶν ὁποίων ὁ χῶρος σχεδὸν διπλασιάζεται δι' ἡμιόροφον). Ἡ οἰκοδόμησις κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους εἶχε προχωρήσει εἰς τὴν κτισασκὴν ὀλοκλήρου τοῦ σκελετοῦ. Ἐλπίζεται ὅτι ἡ πτέρυξ θὰ ἔχῃ ἀποπερατωθῇ κατὰ τὸ μέσον τοῦ ἔτους 1959. Μετὰ τὴν προσθήκην τοῦ ἡμιόροφου τούτου αἱ μὲν αἰθουσαι ἐκθέσεως θὰ φθάσουν τὸς τριάκοντα, οἱ δὲ χῶροι ἀποθηκεύσεως τοὺς δέκα καὶ πέντε. Θὰ λυθῇ οὕτω δι' ἱκανὰ ἔτη τὸ πρόβλημα τῆς ἀνάετου ἐκθέσεως τῶν ἀντικειμένων τοῦ Μουσείου καὶ τῆς συστηματικῆς ἀποθηκεύσεως, ἀπουυμοφορουμένων τῶν νῦν ὑπὸ ἀποθηκευμένων ἀρχαιοτήτων πληρουμένων χώρων τῶν ἐργαστηρίων, αἰθουσῶν μελέτης καὶ ἐκθέσεως ἐκμαγειῶν.

Παρολλήλως ὑποδομήθησαν καὶ σχεδὸν ἀποπερατώθησαν, πλην τῶν ἐσωτερικῶν ἐγκαταστάσεων, οἱ βοηθητικοὶ χῶροι οἱ προοριζόμενοι ὡς κατοικίαι φυλάκων καὶ θάλαμος τῶν νυκτοφυλάκων καὶ ἐπροχώρησεν ἡ ὅλη διαρρυθμισις καὶ ὀργάνωσις τοῦ ἔξωτερικοῦ τοῦ Μουσείου χώρου.

Δὲν ἤρχισεν εἰσεῖτι ἡ κατασκευὴ τοῦ μικροῦ ἀμφιθεάτρου εἰς τὸν χῶρον τοῦ ἔναντι τοῦ Μουσείου προμυχῶνος Ἀλκαζάρ, ὅπου τὸ Ἐπιγραφικὸν Μουσεῖον καὶ ἐπομένως δὲν ἐγένετο καὶ ἡ διὰ γεφύρας σύνδεσις τούτου μετὰ Μουσεῖον.

Τὸ ἔργον τῆς ἐπανεκθέσεως τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου ἐπετέλεσε σημαντικὴν πρόοδον, διατεθέντος πρὸς τοῦτο ποσοῦ δραχ. 150.000 ἐκ τοῦ Λογισμοῦ Δημοσ. Ἐπενδύσεων Συνεπληρώθησαν νέαι προθήκαι μικροτεχνημάτων καὶ ἐξετέθησαν πολλὰ νέα εὐρήματα (μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ ἐνδιαφέρουσα σειρά τῶν κένων ἐκ τῆς ἀνροπόλεως τῆς Γόρτυνος καὶ αἱ πολυάριθμοι σφραγίδες τοῦ ἐργαστηρίου τῶν σφραγιδολίθων Μαλιῶν). Κατεσκευάσθησαν πολλαὶ νέαι δρύϊναι κρυσταλλόφρακτοι προθήκαι διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἐκθέσεως τῶν αἰθουσῶν τῆς ἑλληνικῆς καὶ ἑλληνορωμαϊκῆς ἐποχῆς, ὡς καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν συλλογῶν.

Ἰδιαιτέρως σημαντικὴ ἐργασία ἐγένετο διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν μινωικῶν τοιχογραφιῶν. Οὕτω τῇ βοηθειᾷ τεχνιτῶν τοῦ ἐν Ρώμῃ Ἰνστιτούτου τῶν Ἀποκαταστάσεων (τῆς δ. Πάσολα Φιορεντίνο καὶ τοῦ κ. Ἀλῆ Καραβέλλα) ἡ τεχνικὴ ὑπηρεσία τοῦ Μουσείου ἀπεκατέστησε τὸ μέγα τοιχογραφημένον μετὰ δελφίνων καὶ πολυπόδων δάπεδον τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἀγ. Τριάδος, τοῦ ὁποίου ἀκολούθως τὴν ζωγραφικὴν ἀποκατάστασιν ἐξετέλεσεν ὁ εἰδικευμένος ζωγράφος

Θωμάς Φανουράκης. Ὁμοίως ἀπεκατεστάθη ὡς νέα τοιχογραφία, συγκροτηθεῖσα ἐκ τεμαχίων ἀπὸ πολλοῦ χρόνου εὐρισκομένων εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ Μουσείου καὶ ζωγραφικῶς συμπληρωθεῖσα διὰ τοῦ αὐτοῦ ζωγράφου, ἡ τοιχογραφία ἐκ τῆς Ἁγ. Τριάδος — συνέχεια τῆς γνωστῆς τοιχογραφίας μὲ τὸν αἴλουρον — μὲ παράστασιν γονατιζούσης γυναικείας μορφῆς ἐντὸς κήπου μὲ ποικίλα ἄνθη (κρίνα, κρίνοι, ἴα). Ἡ συγκρότησις τῶν τοιχογραφίων τούτων γίνεται κατὰ τὸ νέον σύστημα μὲ τὰ τεμάχια κινητὰ καὶ μὲ διατήρησιν τοῦ χαρακτῆρος τῆς τοιχογραφίας. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο βαθμιδῶν θὰ ἀναπροσρμοσθοῦν καὶ αἱ λοιπαὶ τοιχογραφίαι τοῦ Μουσείου. Ἡ ἀποκατάστασις τῶν τοιχογραφίων τούτων ἔδωκεν ἰδιαιτέραν αἴγλην εἰς τὴν λοιπὴν αἴθουσαν τῶν μινωικῶν τοιχογραφίων.

Ἡ ὀργάνωσις τῶν Ἐπιστημονικῶν Συλλογῶν συνεχίσθη, ταξινομηθέντος μεγάλου ἀριθμοῦ νέων ομάδων, πάντως ἡ τελικὴ ἔκθεσις τούτων, ἔλλειπει χώρου καὶ προοιτηκῶν ἐπαρκῶν, δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῇ.

Τὰ ἐργαστήρια τοῦ Μουσείου εἰργάσθησαν ἐντατικῶς, ἀποκαταστάθεντος μεγάλου ἀριθμοῦ νέων ἀντικειμένων ἐκ τῶν παλαιῶν καὶ νέων ἀνασκευῶν. Διὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην εἰργάσθη καὶ ἔκτακτον προσωπικόν. Ἐπεραιώθη ἡ συγκρότησις τοῦ λίαν ἐντυπωτικῆς συνόλου τῶν γεωμετρικῶν ἀγγείων τοῦ τάφου Τεκῆ Ἡρακλείου, τοῦ γεωμετρικοῦ τάφου Ἀτσαλένιου Ἡρακλεοῦ, τοῦ μοναδικῶς σημαντικοῦ διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν εὐρημάτων θολωτοῦ γεωμετρικοῦ τάφου Ροταίου, σειρᾶς ὅλης σαρκοφάγων ἐξ Ἀθανάτων, Βόννης, Σαφαίων Σητείας, τῆς σημαντικῆς σειρᾶς πρωτομινωικῶν ἀγγείων τοῦ θολωτοῦ τάφου Λεβήνος, ἀρχαίου πίθου καὶ ἀγγείων ἐκ Κάτω Βάθειας καὶ πλείστον ἄλλων. Ἐγένετο ἐπίσης ἐπιμελὴς καθαρισμὸς τῆς ὀγκώδους μωσαϊκῆς ἀναγλύφου σαρκοφάγου ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων, ἥτις διὰ μεγάλου κόπου μετεκομίσθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου.

Οἱ τεχνίται τῶν ξένων Σχολῶν, τῆς Ἰταλικῆς καὶ Ἀγγλικῆς, εἰργάσθησαν διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πολυαριθμῶν εὐρημάτων τούτων ἐκ Φαιστοῦ, Γόρτυος καὶ Κνωσοῦ.

Διὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ ταξινόμησιν τῶν ἀποθηκῶν συνεχίσθη προπορασκειαστικὴ ἐργασία, κασκευαθέντων καὶ νέων ἐρμαρίων - θηκῶν τοίχου, σειρᾶς δίσκων καὶ κιβωτιδίων κλπ. Ὅστω κατωρθώθη νὰ ἀποσυμφορηθῇ ἡ αἴθουσα τῆς μελέτης τῶν εὐρημάτων, ἥτις χρησιμοποιεῖται ἐπὶ τοῦ παρόντος ὡς ἐργαστήριον. Ἐτοποθετήθησαν μόνιμα ράφια - ἐταξέρας μεταλλικαὶ ἐκ τρητῶν ἑλασμάτων καὶ στερεῶν θηκῶν τύπου ΝΤΕΞΙΟΝ εἰς τὴν τελευταίαν αἴθουσαν.

Κατέστη ἐπίσης δυνατὴ ἡ ἀναδιοργάνωσις τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Μουσείου μὲ τὴν τοποθέτησιν ὁμοίων θηκῶν μεταλλικῶν, καλυπτουσῶν τὰς ἐπιφανείας πάντων τῶν τοίχων. Ἡ βιβλιοθήκη κατέστη δυνατὸν νὰ ἐνημερωθῇ μὲ τὴν ἀπόκτησιν διὰ δωρεῶν καὶ ἀγορᾶς νέων σημαντικῶν βιβλίων.

Ἐπὶ τοῦ Ἐπιμελητοῦ κ. Ἀλεξίου καταγράφη μέγας ἀριθμὸς ἐκ τῶν ἄκαταγράφων ἀντικειμένων τοῦ Μουσείου. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ ποσότης τῶν εἰς τὰς ἀποθήκας ἀκαταγράφων ἐκ παλαιότερων ἀνασκευῶν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν νέων προσκτημάτων εἶναι τόσον μέγας ὥστε θὰ ἀπαιτηθῇ ἡ συστηματικὴ ἐργασία συνεργεῖου ὄλου ἐπιστημονῶν ἐπὶ ἔτη ἐργαζομένων, ἵνα ἀντιμετωπιθῇ τὸ ὑπάρχον πρόβλημα. Ἐγένετο ἐπίσης ἀνυπέσχεσις τινῶν τῶν εὐρημάτων τοῦ Μουσείου.

Ἐξεδόθη ὁ Ὁδηγὸς τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου εἰς τὴν Γερμανικὴν γλῶσσαν, προετοιμάζεται δὲ καὶ ἡ μετάφρασις τούτου εἰς τὴν Γαλλικὴν.

Τὸ ἐν Ἡρακλείῳ Ἱστορικὸν Μουσεῖον Κρήτης, μερίμνη τῆς Ἐφορείας του, τῆς ἐργασίας τοῦ Διευθυντοῦ καὶ τῆς Ἐπιμελητοῦς του, πάντοτε ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἐταιρείας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν, ἐπλουτίσθη διὰ πολλῶν νεῶν ἀποκτημάτων διαφωτιζόντων τὴν βυζαντινὴν, μεσαιωνικὴν καὶ παλαιοτουρκικὴν ἱστορίαν. Ἐπίσης ἐπηυξήθησαν αἱ συλλογαὶ τῶν ἀντικειμένων τῆς λαϊκῆς τέχνης. Πραγματοποιουμένης τῆς βουλήσεως τοῦ θανόντος μεγάλου κρητῆς Ν. Καζαντζάκη τὸ γραφεῖον καὶ ἡ βιβλιοθήκη του καὶ σειρά ἀναμνηστικῶν καὶ χειρογράφων ἀπετέθησαν εἰς εἰδικὴν αἴθουσαν τοῦ Μουσείου. Τὰ σχετικὰ στοιχεῖα περιλαμβάνονται εἰς τὴν ἐτησίαν ἔκθεσιν τῶν πεπραγμένων τῆς ὡς ἄνω Ἐταιρείας.

Μικρὰ πρόβδος συνετελέσθη καὶ εἰς τὰ λοιπὰ Μουσεῖα καὶ Συλλογὰς τῆς Νήσου. Νέα ὀργάνωσις καὶ ταξινόμησις τούτων δὲν κατέστη δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῆ καὶ διὰ τὴν ἀπασχόλησιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ μὲ τὰ κύρια ἔργα τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, τῶν ἀρχαιολ. χώρων καὶ τῆς ἐποπτείας τῶν ἀνασκαφῶν, καὶ διότι τὰ διατιθέμενα διὰ τὰς Συλλογὰς μέσα εἶναι ὅλως στοιχειώδη, ἂν μὴ ἀνύπαρκτα. Διὰ τῶν ἀνασκαφῶν Ἀπτέρας καὶ Λισσοῦ μέγα ἐκθέσεως καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ μελετηθῆ ἡ ἀρχιτεκτ. μελῶν, ἀγγείων) περιήλθεν εἰς τὸ Μουσεῖον Χανίων, ὅπου ὁμως ταῦτα δὲν καταρθώθη νὰ ἐκτεθοῦν. ἀναμενομένης πάντοτε τῆς ὀριστικῆς στεγασεως τοῦ Μουσείου εἰς τὸν ἀποκαθιστάμενον ναὸν τοῦ Ἁγ. Φραγκίσκου. Πολλὰ ἄλλα ἀντικείμενα περισυνελέγησαν μερίμνη τοῦ ἐκτ. ἐπιμελητοῦ καὶ τοῦ φύλακος. Εἰς τὸ Μουσεῖον Ρεθύμνης περισυνελέγησαν μόνον δευτερευούσης σημασίας ἀντικείμενα καὶ ἀπετέθησαν τὰ εἰρηήματα καὶ γλυπτὰ τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς Βυζαρίου. Ὁ χώρος ὁμως δὲν ἐπιτρέπει περαιτέρω ἐπαύξεισιν τῶν ἀντικειμένων τῆς ἐκθέσεως καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ μελετηθῆ ἡ ἐπέκτασις του διὰ προσθήκης καὶ δευτέρου ὀρόφου. Ἐλαχίστη ἐπαύξεισις ἐγένετο εἰς τὰς Συλλογὰς Γόρτυνος, Νεαπέλεως, Ἁγ. Νικολάου καὶ Ἱεραπέτρας. Εἰς τὴν τελευταίαν Συλλογὴν ἐγένετο ἐργασία καθαρισμοῦ τοῦ νεωστὶ ἀποτεθέντος ἐκεῖ χαλκοῦ ἀγάλματος τηβεννοφόρου διὰ τοῦ ἀρχιτεχνίτου Ζαχαρία Κανάκη.

Ἔργα ἀποκαταστάσεως εἰς ἀρχαιολογικοὺς χώρους ἐγένετο κατὰ κύριον λόγον εἰς τὴν Κνωσόν, μικροτέρας δὲ κλίμακος εἰς τὴν Φαιστόν καὶ Ἁγ. Τριάδα. Εἰς τὴν Κνωσὸν αἱ ἐργασίαι ἐγένοντο διὰ τοῦ Ἐφόρου, τὴν τεχνικὴν ἐπίβλεψιν ἀσκοῦντος τοῦ ἀρχιτεχνίτου τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου Ζαχ. Κανάκη. Εἰς τὸ Μέγα Ἀνάκτορον, πλὴν τοῦ γενικοῦ καθαρισμοῦ ἀπὸ τῶν βοτανῶν, ἐγένετο ἡ συμπλήρωσις τοῦ Ἱεροῦ τῶν Διπλῶν Πελέκων ἐποποθετήθησαν προστατευτικὰ δικτυωτὰ διαχωρίσματα καὶ ἠνοιχθῆ ἡ παλαιότερα μινωικὴ θύρα οὕτως ὥστε τὸ Ἱερόν ἐγένετο ἐπισκέψιμον καὶ διὰ μεγάλης τουριστικῆς ομάδας. Διὰ τὴν προστασίαν τοῦ μεγάλου κλιμακοστασίου ἐγένετο ἡ προμήθεια ἐξ Ἰταλίας πλαστικῆς διαφανοῦς ὕλης τύπου EDIT, ἵνα κατασκευασθῆ στέγαστρον στηριζόμενον ἐπὶ λεπτῶν μεταλλικῶν στύλων. Ἐγένετο στερέωσις καὶ διασάφισις τοῦ ΒΑ τομέως τοῦ Ἀνακτόρου, ὅπου αἱ δύο μικραὶ κλιμακίδες. Παρὰ τὴν ἀνατολικωτέραν τῶν κλιμάκων τούτων ἀπεκαλύφθη βαθύτατος ἀποθέτης ὅστις ἀπεδείχθη ὅτι περιείχεν ἐπίχωσιν κατὰ μέγα μέρος ὑπονεολιθικῶν χρόνων. Ἡ ἀνασκαφὴ ἀνετέθη εἰς τὴν Ἁγγλ. Ἀρχαιολ. Σχολήν. Ἀπεκατεστάθη καὶ ἐστερεώθη μὲ ἐπανατοποθέτησιν πολλῶν μεγάλων ὀγκολίθων πελεκητῶν ἐκφυγόντων ἐκ τῆς θέσεώς των ὁ τριπλοῦς περιβόλος κατὰ τὴν ΝΑ παρυφῆν τοῦ Ἀνακτόρου. Ὁ τομεὺς οὗτος διὰ πρώτην φοράν κατέστη δυνατόν νὰ διασαφηθῆ. Πολλοὶ τῶν ὑδραγωγῶν σωλήνων ἀπε-

κατεστράφησαν και έπροστατεύθησαν δια κιγκλίδων.

Τῆς περιφράξεως τῶν Ἀνακτόρων ἀπεκατεστάθησαν πολλά τμήματα καὶ κατὰ τὴν κυρίαν εἴσοδον καὶ ὀλόκληρον τὴν δυτικὴν πλευρὰν εἰσποθετήθησαν πλαῖσια δικτυωτῶν διὰ μεγαλυτέραν ἀσφάλειαν καὶ ἐξωραϊσμὸν τοῦ χώρου, ἐν συνόλῳ πλείονα τῶν ἑκατόν. Ἡ ἀνατολικὴ κιγκλιδωτὴ θύρα ἐπεσκευασθῆ καὶ εὐθυγραμμίσθησαν πολλὰ τμήματα τῆς περιφράξεως. Διευρωφώθη κανονικὴ πρυσπέλασις διὸ κλίμακος ἐχρύσης ἐκατερωθεν ἀντρευματικούς τοίχους πρὸς συγκράτησιν τῶν χωμάτων πρὸς τὴν ἀτραπὸν τὴν φέρουσαν πρὸς τὴν Βασιλικὴν Ἐπιυλιν.

Εἰς τὴν Βασιλικὴν Ἐπιυλιν ἐγένετο ὀλοκληρωτικὴ ἐργασία ἀποκαταστάσεως, ἣτις περιέλαβε τὸν γενικὸν καθορισμὸν τοῦ χώρου καὶ τὴν πλήρη ἀποκάλυψιν τῶν πλασιούτων τοίχων, ἀκόμη καὶ ἐκείνων οὔτινες δὲν ἀνεσκάφησαν ὑπὸ τοῦ Ἐβανς, τὴν στερεώσιν πάντων τῶν τοίχων καὶ δαπέδων, τὴν ἀντικατάστασιν τῶν ἐφθαρμένων γυψολιθικῶν πλακῶν δαπέδου διὰ νέων ἰσομεγέθων, ἐξαχθέντος τοῦ ὑλικοῦ ἐκ τῶν ἀρχαίων λατομείων, μάλιστα τοποθετηθεισῶν κατὰ τὸ πολύθυρον μέγαρον τὴν κρύπτην, τὸ ΝΑ δωμάτιον, τὸ μέγα καὶ μικρὸν κλιμακοστάσιον, ὅπου ἀντεκαταστήθησαν αἱ φθυρεῖσαι βαθμίδες, παραστάδες, κλπ. Εἰς τὸ πολύθυρον μέγαρον ἀπεκαταστάθη μὲ ἐπιμελῆ ἀρμολόγησιν ὀλόκληρον τὸ ἀρχικὸν πλακόστρωτον, τὸ διαχωρισμὰ πρὸς τὸ ἱερὸν βῆμα, ὅπου ἡ κόγχη τοῦ θρόνου, αἱ πλάκες τῆς ὁποίας ἐπηνέχθησαν εἰς τὴν θέσιν των. Ἐπιμελῆς ἐργασία ἐγένετο ἐπίσης εἰς τὴν κρύπτην τῶν τετραγώνων πεσοῦν, ὅπου πλὴν τῆς πλακοστρώσεως ἐστειρωθήσαν αἱ δεξαμενίσκαι προσφορῶν καὶ ἐξησφαλίσθη ἡ στεγανότης τοῦ χώρου δι' ἐπέκτασεως τῆς ὑπὸ τοῦ Ἐβανς κατασκευασθείσης ὀροφῆς μετὰ τῶν σιμεντοδοκῶν τῆς. Πρὸς ἐξασφαλίσιν τῶν πλήρως ἀποκατασταθέντων δωματιῶν ἐπέξετάθη ἡ στέγη διὰ στεγαστροῦ ἐξ ἑτερνίτου. Ἡ μικρὰ κλίμαξ ἐπροστατεύθη ἐπίσης, ἀνακατασκευασθείσης καὶ τῆς θύρας πρὸς τὸν ἄνω ὄροφον. Καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς ἐπαύλεως ἀνερωθήσαν οἱ χρωματισμοί, οὐσιαστικῶς βελτιωθέντες μὲ μίμησιν τοῦ ξυλοῦ ἀκριβέστερον ἀντὶ τοῦ ἀντισταθμικοῦ κτιρίου χρώματος. Τέλος ἐπεσκευασθῆ ἡ δια κιγκλίδων πρόσβασις εἰς τὸν χώρον καὶ ἐπέξετάθη ἡ κλιμακωτὴ πρόσβασις μέχρι τῆς ἀγοῦσης πρὸς τὴν ἔπιυλιν ὁδοῦ, κατασκευασθέντων ἀντρευματικῶν τοίχων πρὸς συγκράτησιν τῶν χωμάτων.

Εἰς τὴν Βορειοανατολικὴν Οἰκίαν ἐγένοντο ἐργασίαι πλήρους καθορισμοῦ, στερεώσεως τῶν τοίχων καὶ δαπέδων, συμπλήρωσις τοῦ δυτικοῦ ἰσχυροῦ τοίχου, ὥστε οὗτος νῦν δύναται νὰ συγκρατῆ ὡς ἀντρευματικὸς τὰ χωμάτα, ἐνῶ νέοι ἀντρευματικοὶ τοῖχοι ἐξησφάλισαν ἀπὸ τὴν πτώσιν τῶν χωμάτων τὸν ἄνω ἄνωρον ἐκ βορρᾶ καὶ νότου. Ἡ μακρὰ Δυτικὴ - Ἀνατολικὴ κλίμαξ ἀπεκαλύφθη ἐξ ὀλοκλήρου καὶ ἀπεκατεστάθη. Πολλὰ νέα στοιχεῖα ἤλθον εἰς φῶς, ὡς μακρὸς ἀγωγὸς ἀποχετεύσεως, ὅστις ἐκαθαρίσθη καὶ παρηκολουθήθη μέχρι τῆς ἐκ τῆς οἰκίας ἐξόδου του, ὁ βόρειος τοίχος τῆς μακρῆς κλίμακος, ἐπέκτασις τῆς οἰκίας πρὸς τὰ ΝΑ, ἀποκαλυφθείσης καὶ βασεως κίονος, τὰ ἀλλεπάλληλα ἐπίπεδα τὰ διαμορφούμενα δι' ἀντρευματικῶν τοίχων κατὰ τὸ ἀνατολικὸν πρᾶνὲς καὶ ὅπου ἤλθον εἰς φῶς λείψανα νεολιθικῶν οἰκημάτων μετ' ἀφθόνου κεραμεικῆς καὶ τιῶν λιθίνων πελέκων. Γενικῶς διεσσηνίσθησαν τὰ διάφορα διαμερίσματα καὶ νῦν καθίσταται δυνατὴ ἡ συμπλήρωσις τῶν ἀτελῶν σχεδιαγραφήματων τοῦ Ἐβανς. Εἰς τὰς βορειοδυτικῶς τοῦ Ἀνακτόρου καὶ παρὰ τὴν Βασιλικὴν ὁδὸν κειμένην Οἰκίαν τῶν Τοιχογραφιῶν ἤρχισε μόλις ἡ ἐργασία γενικοῦ καθορισμοῦ καὶ στερεώσεως τῶν τοίχων.

Συστηματική εργασία ἀποκατοστάσεως ἐγένετο ἐπίσης εἰς τὸν Νότιον Βασιλικὸν Τάφον. Ἐκτός τοῦ γενικοῦ καθαρισμοῦ καὶ ἀποχωματώσεως τοῦ χώρου καὶ τῆς στερεώσεως πάντων τῶν τοίχων καὶ δαπέδων τοῦ μνημείου, ἐγένοντο αἱ ἀκόλουθοι ἐργασίαι: Ἐστεγανοποιήθη τὸ στρώμα ὑπεράνω καὶ ὀπισθεν τοῦ νεκρικοῦ θαλάμου, ὡς καὶ ὀλόκληρος ἡ νοτία πλευρὰ τοῦ τάφου καὶ ἐλήφθη φροντίς διὰ τὴν ἀπιχέτευσιν τῶν ὑδάτων, ἵνα μὴ διεισδύῃ ἡ ὑγρασία ἐντὸς τοῦ θαλάμου καὶ τῆς κρύπτῃς τοῦ τάφου. Τῆς τελευταίας συνεπληρώθη ἡ ὄροφή μετὰ τῶν βασιταζουσῶν ταύτην ἰσχυρῶν δοκῶν, τῆς ὁποίας τὸ μεγαλύτερον μέρος εἶχε κατασκευάσει ἤδη ὁ Ἐβανς, ἵνα μὴ εἰσδύουν ἐκεῖθεν τὰ ὄμβρια ὕδατα. Συνεπληρώθη ἐπίσης ἡ στέγη τοῦ προθαλάμου καὶ ἡ ἐπικάλυψις τῶν πυργίσκων, συμπληρωθέντος τοῦ ἄνω τούτων ἐκ σχιστολίθου δαπέδου μετὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν ὑπαρχουσῶν σχιστολιθικῶν πλακῶν καὶ μετὰ τὴν κατὰ μίμησιν συμπλήρωσιν τῶν ἐλλειπόντων στοιχείων. Κατὰ τὴν εἰσοδὸν καὶ περὶ τὸν ἀφρον ἐστρώθη στρώμα χαλικίων, ἵνα μὴ καλύπτεται τὸ τμήμα τοῦτο ὑπὸ τῆς ἰλύος. Ὁ τάφος ἀπελευθερώθη κατὰ τὴν βορείαν καὶ νοτίαν πλευρὰν κατασκευασθεῖσας προσβάσεως ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς διεχομένης πλησίον ὀδικῆς ἀρτηρίας διὰ τῆς τομῆς τοῦ λόφου, ἐκατέρωθεν ἀντιστηρίξεως τῶν χωμάτων διὰ μεγάλων ἀντρευματικῶν τοίχων καὶ διὰ γεφυρώσεως τοῦ ρεῖθρου τῆς ὁδοῦ. Οἱ χρωματισμοὶ τοῦ τάφου ἀνεωόθησαν, βελτιωθέντες σημαντικῶς, μάλιστα ὡς πρὸς τὸ χρῶμα τῶν δοκῶν, τὸ ὁποῖον νῦν ἀπομιμείται ἀκριβῶς τὸ ξύλον.

Περαιτέρω ἐγένετο καθολικὴ ἐργασία στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως εἰς τὴν Βασιλικὴν Ἐπαυλιν Κρύων τοῦ λιμένος τῆς Κνωσοῦ Ἀμνισοῦ. Ἡ ὥραία αὕτη μινωικὴ ἔπαυλις εἶχεν ὑποστῆ σημαντικὰς καταστροφὰς εἰς τὸ παρελθόν, κυρίως ὑπὸ στρατιωτικῶν μοναδῶν, αἵτινες ἐστρατωνίσθησαν ἐκεῖ πλησίον, καὶ ἄλλων, αἵτινες διενήργησαν γυμνάσια ἀποβάσεως. Ἐθεωρεῖτο ἡ ἀποκατάστασις τῆς πολὺ δύσκολος, ἂν μὴ ἀδύνατος. Μετὰ τὴν ἐργασίαν ὁ χώρος ἐπανήλθεν εἰς τὴν ἀρχικὴν κατάστασιν διὰ τῆς ἐπανατοποθετήσεως τῶν ἀναμοχλευθέντων ἀρχιτεκτονικῶν στοιχείων, διὰ τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ καθαρισμοῦ καὶ ἀποχωματώσεως, τῆς στερεώσεως πάντων τῶν τοίχων καὶ δαπέδων. Ἀπεκαλύφθησαν μάλιστα κατὰ τὴν ἐργασίαν καὶ νέαι στοιχεῖα, ὡς δίδυμος θύρα ἐνοῦσα τὰ δύο ΒΔ δωμάτια, θύραν κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ τετραγώνου δωματίου πρὸς τὸν διάδρομον, ἐπέκτασις τοῦ ἐκ σχιστολίθων πλακοστρώτου πρὸς βορρᾶν, ἀρχὴ πλακοστρώτου δωματίου πρὸς ἀνατολάς, διεσαφήθη δὲ πλήρως τὸ σχῆμα τοῦ πολυθύρου μεγάρου, μετὰ σειρὰν θυρῶν μόνον πρὸς βορρᾶν καὶ τοῖχον κλειόμενα πρὸς ἀνατολάς, ὡς καὶ ἡ φύσις τοῦ βαθύτερον κειμένου δωματίου κατὰ τὴν ΒΑ γωνίαν καὶ παρὰ τὸ πολύθυρον, ἀποδειχθέντος ὡς λουτροῦ. Τὰ κύκλω χῶματα, μάλιστα κατὰ τὴν βορείαν καὶ δυτικὴν πλευρὰν, συνεκρατήθησαν δι' ἀντρευματικῶν τοίχων, ἐπεσκευάσθη δὲ ριζικῶς ἡ περίφραξις τοῦ χώρου.

Ἀναστηλωτικὰς ἐργασίας μικρᾶς κλίμακος ἐξετέλεσεν ἡ Ἰταλικὴ Σχολὴ διὰ τοῦ τεχνικοῦ Τότι εἰς τὸ Ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ. Ἐκεῖ ἐστερεώθησαν αἱ νεωστὶ τοποθετηθεῖσαι γυψολιθικαὶ πλάκες τοῦ πολυθύρου μεγάρου, αἵτινες εἶχον ἀρχίσει νὰ καταστρέφονται ἐκ τῆς ὑγρασίας, ἐπεχῶσθησαν κατὰ τὴν κεντρικὴν ἀθλὴν τελευταίως ἀποκαλυφθέντα ἐντὸς τῆς στοᾶς παλαιότερα στρώματα καὶ ἀφῆθησαν νὰ φαίνονται αἱ θεμελιώσεις καὶ αἱ βάσεις τῶν κιόνων τῆς στοᾶς, ἐτοποθετήθη στέγαστρον ἐκ διαφανοῦς πλαστικῆς ὕλης (ΕΝΤΙΛΟΥΞ) διὰ τὴν προστασίαν δωματίων μετὰ πίθων καὶ κονιαμάτων εἰς τὸ βα-

θύτερον στρώμα του παλαιότερου Ἀνακτόρου Εἰς τὴν Ἐπαυλιν τῆς Ἀγ. Τριάδος ἐγένοντο ἀπαραίτητοι ἐργασίαι στερεώσεως τοίχων καὶ δαπέδων, καὶ καθολικὸς καθαρισμὸς τοῦ χώρου ἐπίσης ὑπὸ τῆς Ἱταλικῆς Σχολῆς. Εἰς τὴν Μινωικὴν Ἀγροικίαν Μητροπόλεως Γόρτυνος, περαιωθεῖσης τῆς ἀνασκαφῆς καὶ ἐξαγορασθέντος τοῦ χώρου, ἐγένετο περιφραξίς

Ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου ἤρχισε μακρὰ καὶ ἐπιπονος ἐργασία, τῇ συμμετοχῇ καὶ τεχνιτῶν τοῦ Μουσείου, τῆς ἀποκαταστάσεως μακρᾶς σειρᾶς μινωικῶν πύθων, προερχομένων ἐκ τῆς νεωστὶ ἀποκαλυφθείσης μινωικῆς ἀγροικίας εἰς θέσιν Καννιά Μητροπόλεως Γόρτυνος· ἡ σειρὰ αὕτη περιλαμβάνει ἄνω τῶν πενήκοντα πύθων ΥΜΙ χρόνων. Οἱ ἀποκαθιστάμενοι θὰ ἐπιναποθετηθοῦν εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ μιν κτηρίου, τὸ ὁποῖον θὰ προστατευθῇ διὰ στεγάστρου ἐκ πλυστικῆς ἡμιδιαφανοῦς ὕλης.

Τῆς προστασίας τῶν βυζαντινῶν καὶ μεσαιωνικῶν μνημερίων τῆς Νήσου ἐμελήθη ἡ Δ' Ἐφορεῖα Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων διὰ τοῦ Ἐπιμελητοῦ τῆς κ. Καλοῦρη, ἐπικουρουμένη ὑπὸ τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Κρήτης καὶ τῆς Ἑταιρίας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν. Ἐν τῇ προόψει τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ἐνετικῶν τευχῶν τῆς πόλεως Ἡρακλείου καὶ τῆς τουριστικῆς τούτων ἀξιοποιήσεως ἐγένετο λεπτομερῆς ἀπογραφή τῶν ἐπιτῶν τευχῶν ἐγκατεστημένων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αὐθαιρέτως, ἰδιωτῶν. Δὲν καθυρθῆ ὅμως εἰσὶν νὰ ἀπαλλαγοῦν αἱ πύλαι ἀπὸ τούτους ἐντὸς οὐτῶν ἐγκατεστημένους ἐπιτηδευματίας καὶ βιοτέχνας. Δύο τουρκικαὶ θύραι κρηναί, λόγῳ τῆς κατασκευῆς νέων οἰκιῶν εἰς ἃ σημεῖα εὐρίσκοντο, μεταφέρθησαν καὶ ἀνοικοδομήθησαν συμπληρωθεῖσαι ἢ μία κατὰ τὸν ἔναντι τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου προμαχῶνα Ἀλκασζάρ καὶ ἡ ἄλλη παρὰ τὴν ἔξοδον τῆς πόλεως τοῦ Ἀγ. Γεωργίου. Σημαντικὸν γεγονός εἶναι ἡ ἐντὸς τοῦ Ἀγ. Μάρκου ἀνοικοδομήσις τῆς ἐκ τοῦ Μεγάλου Ἰττάρ μεταφερθέντος ἐνετικοῦ διακοσμήτου θυρώματος, τὸ ὁποῖον ἀποκατεστάθη εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ μορφήν, συμπληρωθέντων τῶν ἐλλειπόντων στοιχείων. Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ θυρώματος ἡ πρόσοψις τοῦ ὡς ἄνω μεγάρου ἀπεκατεστάθη διὰ νέου ἀναλόγου θυρώματος βάσει σχεδίου τοῦ μηχανικοῦ Κ. Λασιθιωτάκη.

Εἰς τὸ Φρούριον Λιμένος Ἡρακλείου (Κοῦλες) ὁ ἐνετικὸς πυργίσκος, ὁ ἀπὸ ἐτῶν χρησιμοποιηθεὶς μὲ ἰσχυρὰν μετασκευὴν εἰς φάρον, ἀπηλλάγη τῶν προσκτισμάτων καὶ ἐνισχύσεων δι' ἐμφανῶν δοκῶν σιδηροπαγοῦς κονιάματος. Προπροσκαυᾶζεται ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν ναυτοπροσκόπων διὰ τὴν πραγματοποιήσιν τῆς πλήρους ἀποκαταστάσεως τοῦ μνημείου.

Ὁ μεσαιωνικὸς ναὸς τῆς Παναγίας τῶν Σταυροφόρων παρεχωρήθη ὑπὸ ὄρου εἰς τὴν Ἱ. Μητρόπολιν Κρήτης, ἵνα ἀποκαθιστάμενος καὶ ἀνοικοδομούμενος χρησιμοποιηθῇ ὡς ναὸς τῆς Θεομήτορος. Ἡ σύνταξις τῶν σχεδίων διὰ τὴν ἀποκατάστασιν εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ μορφήν ἀνετέθη εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα Ἱ. Τζομπανάκη.

Ἡ ἀποκατάστασις τοῦ δονκικοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγ. Μάρκου ἐπροχώρησεν εἰς τὴν δευτέραν φάσιν τῶν ἔργων τῇ ἐποπτεῖᾳ τοῦ Ἐφόρου καὶ ὑπὸ τὴν τεχνικὴν ἐπίβλεψιν τοῦ μηχανικοῦ Ν. Τσαχάκη, βάσει τῶν σχεδίων τοῦ μηχανικοῦ Κ. Λασιθιωτάκη. Διηνοίχθησαν τὰ νότια γοτθικῆς μορφῆς παράθυρα, κατεσκευάσθησαν δὲ ἀντιστοιχῶς τὰ παράθυρα τοῦ βορείου τοίχου καὶ ἀναπροσηρμόσθησαν βάσει τῶν ὑπαρχόντων στοιχείων τὰ παράθυρα τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ δυτικοῦ τοίχου· εἰς ταῦτα ἐτοποθετήθησαν ἤδη ὑλοστάσια. Ἐγένετο ἡ ἐνίσχυσις τῶν τοίχων διὰ διαζώματος (σενας) ἐκ σιδηροπαγοῦς σιμεντο-

κονίας. Ἀντεκατεστάθησαν οἱ ἐνισχυτικοὶ μεταξύ τόξων καὶ τοίχων δοκοὶ διὰ ἄλλων ἐκ σιδηρῶν τεταμένων ἐλασμάτων. Ἡ βορεία πύλη μετετέθη κατὰ τὸν ἄξονα τοῦ παραθύρου καὶ διηνοίχθη ἡ μεγάλη τοξωτὴ νοτία πύλη. Ἡ κόγχη τοῦ ἄμβωνος μὲ τὴν διπλὴν κλίμακα ἐπεσκευάσθη καὶ ἀπεκατεστάθη. Ἐπλακοστρώθη τὸ Ἱερόν καὶ κατεσκευάσθη εἰς τὴν θέσιν τῆς Τραπεζῆς τοῦ Θυσιαστηρίου ἰσομέγεθες πλακόστρωτον βῆμα μετὰ ἐσωτερικοῦ θαλάμου, προσιτὸν διὰ πλατείας προσθίας κλίμακος. Ἐγένετο προπαρασκευὴ τῆς ὑποδοχῆς διὰ τὴν πλακόστρωσιν τοῦ κυρίως σηκοῦ. Κατὰ τὴν ἐργασίαν ἀνευρέθησαν τρεῖς τάφοι ἐξεχόντων προσώπων, ἐπὶ τῶν πλακῶν τῶν ὁποίων εἰς μὲν τοὺς δύο ὑπῆρχον οἰκόσημα, εἰς δὲ τὸν τρίτον μορφὴ κατακειμένη.

Εἰς τὰ Χανιά ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Νομομηχανικοῦ κ. Λασιθιωτάκη, κατέχοντος ἐιδικὴν ἐμπειρίαν διὰ τὴν ἀποκατάστασιν μεσαιωνικῶν μνημείων, ἐγένετο ἐργασία ἐκτάσεως διὰ τὴν ὁριστικὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁ γ. Φ ρ π α κ ῖ σ κ ο υ. ὅπου θὰ στεγασθῆ καὶ τὸ Μουσεῖον τῆς πόλεως. Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν παλαιῶν κονιαμάτων ἀπεδείχθη ὅτι ἡ καμαρωτὴ στέγη τοῦ ναοῦ ἔπαθεν ἰσχυρὰς ρωγμὰς λόγῳ καθιζήσεως τοῦ βορείου τοίχου. Ἐκ τούτου ἐχρηιάσθησαν εἰδικὰ ἐνισχυτικὰ ἔργα (ἀντηρίδες, διαζώματι ἐκ σιδηροπαγῶδες κονιάματος, ὑποστηρίξεις τῶν τόξων, ἐμφρῶξεις τῶν ρωγμῶν κλπ.). Ἡνοίχθησαν τὰ παλαιὰ παράθυρα τοῦ Ναοῦ καὶ κατηργήθησαν τινὰ νεωτερικὰ ἀνοίγματα. Κυτεσκευάσθησαν ἐκ νέου τὰ κονιάματα καὶ ὁ ἐσωτερικὸς χώρος τοῦ ναοῦ μὲ τὰ πλευρικά του παρεκκλήσια ἀνεδείχθη καὶ ἐγένετο κατάλληλος ἵνα δεχθῆ τὸ Μουσεῖον. Ἐξησφαλίσθη κατὰ τὸ δυνατόν φωτισμός, οὗτος ὅμως θὰ ἐνισχυθῆ διὰ τεχνητοῦ. Τὰ ἔργα θὰ συνεχιοθοῦν, ἐξασφαλισθειῶν νέων πιστώσεων.

Εἰς τὰ Τουριστικὰ ἔργα ἐπετελέσθη ἱκανὴ πρόοδος. Ἐξησφαλίσθη ἡ λειτουργία Γραφείου Τουρισμοῦ ἐν Ἡρακλείῳ. Ἐλειτούργησε Σχολὴ Ξεναγῶν καὶ ἐδόθησαν ἄδειαι τοπικῶν ξεναγῶν εἰς τριάκοντα περίπου ἐκ τῶν φοιτησάντων εἰς αὐτήν. Ἐλήφθη ἀπόφασις διὰ τὴν τουριστικὴν ἀξιοποίησιν τοῦ περιβάλλοντος τῶν Ἐνετικῶν Τειχῶν τῆς πόλεως Ἡρακλείου. Ἐπηρεύθησαν αἱ προσδιοριστικαὶ πινακίδες τῶν ἀρχαιολ. χώρων, μάλιστα τῆς Κνωσοῦ. Εἰς τὴν Κνωσὸν εὐπρεπίσθη ἡ εἰσοδος πρὸς τὸ Ἀνάκτορον ἀντικατασταθέντων τῶν συρμάτων διὰ δικτυωτῆς ἐν πλαίσιοις περιφραξέως καὶ κατεδοφισθέντων τῶν παραμορφούντων τὴν πλατεῖαν τῆς εἰσόδου τοιχιῶν. Εἰς τὴν Φαιστόν τὸ Περύπερον ἐλειτούργησε κανονικῶς, γενομένη δὲ ἀνορυξίς φρεάτος κατὰ τὴν κλιτὴν ἐπέτυχε τὴν ἀνεύρεσιν ὕδατος, τὸ ὁποῖον θὰ ἐξασφαλίσῃ δι' αὐτὸ ἀφθονον ὕδωρ.

Λίαν σημαντικὰ ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας καὶ τῶν εἰς τὴν νῆσον ἀνσκαπτουσῶν Ξένων Σχολῶν. Ὁ Ἔφορος Ἀρχαιοτήτων Ν. Πλάτων λόγῳ τῆς ἐπὶ δίμηνον ἀπουσίας του εἰς τὸ Ἐξωτερικὸν διὰ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὰ διεθνή ἀρχαιολογικὰ Συνέδρια τοῦ Ἀμβούργου καὶ τῆς Ρώμης - Νεαπόλεως καὶ εἰς τὸ Colloquium διὰ τὰ χρητομυκηναϊκὰ κείμενα τῆς Παβίας δὲν ἐσυνέχισε τὰς ἀνασκαφὰς του εἰς τὸν Χόνδρον τῆς Βιάννου καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Σητείας. Ἐξετέλεσεν ὅμως τὰς ἀκολούθους ἄλλας ἀνασκαφὰς :

Ἀνασκαφὴ Ἀσκληπιείου Λισσοῦ. Μετὰ τὴν περιουλογὴν ἀφθόνων ἀρχαιοτήτων, αἵτινες ἤλθον εἰς φῶς εἰς τὸ τυχαίως ἀποκαλυφθέν Ἀσκληπιεῖον τῆς Λισσοῦ εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Ἁί Κυρκοῦ Σελίνου (Κρητ. Χρονικὰ ΙΑ' 1957, σ 336 - 337), ἐγένετο ἐξερεύνησις τοῦ χώρου, ἔνθα ὁ νῆος τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Οὗτος εὐρίσκεται ἐπὶ τινος τῶν κατωτέρων ἰσπεδῶν τοῦ μυχοῦ

τῆς μικρᾶς κοιλάδος, ὄχι μακρὰν τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Κυριακοῦ. Εἰς τὴν ρίζαν τοῦ βράχου καὶ μετὰ τὴν μετακίνησιν μεγάλων ὀγκολίθων καὶ βράχων ἀπεκαλύφθη ὁλόκληρος ὁ κύριος σηκὸς τοῦ ναοῦ, τοῦ ὁποίου ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος διασώζεται εἰς μέγα ὕψος. Εἶναι ὀφθομομημένος μὲ μεγάλους πελεκητοὺς λίθους, τὸ κάτω τμήμα κατὰ τὸ πολυγωνικὸν σύστημα, τὸ ἄνω κατὰ τὸ ψευδοἰσοδομικόν. Οἱ ἄνω δόμοι ἀπέκλινον τῆς κατακορύφου ἢ καὶ κατέπεσον καὶ ἐχρειάσθη μεγάλη ἐργασία ἵνα ἐπανέλθουν εἰς τὴν θέσιν των. Πρὸς τὸ βάθος τοῦ σηκοῦ ἀνευρέθη τὸ πόδειον τῶν λατρευτικῶν ἀγαμάτων ἐντὸς τοῦ σαφῶς διαχωριζομένου χώρου τοῦ κυρίως ἱεροῦ. Ἦτο μαρμάρινον μὲ ἀναθυρήσεις καὶ παρ' αὐτὸ ἀνευρέθη δεξαμενὴ μὲ ἀποχέτευσιν τοῦ ὕδατος. Ἴσως τὸ ἰσματικὸν ὕδωρ ἐφθάνεν ἕως ἐκεῖ. Δεξιὰ ἦτο μικρὸν γωνιακὸν βάθος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν τέσσαρες μικραὶ κεφαλαὶ κορασίδων. Ὀλόκληρος ὁ χώρος τοῦ ἱεροῦ ἀνευρέθη πλήρης ἐκ τῶν ἀναθημάτων καὶ ἐκ τῶν βάθρων των. Τούτων περιουλεγγὴ μέγας ἀριθμὸς. Πιστεύεται ὅτι θὰ ἀνασυγκροτηθοῦν τελικῶς ἄνω τῶν τεσσαράκοντα μαρμαρίνων ἀγαμάτων καὶ ἀγαλματιδίων, τὸ πλεῖστον μικρῶν παίδων ἢ ἐφήβων. Πολλαὶ κορασίδες φέρουν μὲ χάριν τὴν ἐσθῆτα καὶ κρατοῦν μικρὰς περιστεράς. Εἰς ἔφηβος ἔχει λαγῶν ἀνυρριχώμενον εἰς τὸν βραχίονα. Εἰς παῖς κἀθηται ὀκλάζων, πιέζει δὲ διὰ τῆς χειρὸς ἀστράγαλον. Ἄλλως πολλοὶ φυσικοὶ ἀστράγαλοι ἀνευρέθησαν ἀνατεθειμένοι εἰς τὸν αὐτὸν χώρον. Ἀνευρέθησαν καὶ τινες προτομαὶ ὄριμον ἀνδρῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων (δύο τούτων πρὸς τὴν εἰσοδὸν τοῦ ναοῦ). Μία εὐμεγέθης κλασσικῆς μορφῆς κεφαλὴ γυναικὸς φαίνεται ὅτι ἀνήκει εἰς τὸ λατρευτικὸν ἀγαλμα τῆς Ὑγιείας ἀνευρέθη ἐπίσης εὐμεγέθης κεφαλὴ Ἀσκληπιοῦ, πιθανῶς τοῦ πέρουσι περιουλεγγέντος ἀγάλματος καὶ ἄλλα μικρότερα. Τῶν βάθρων τὰ πλεῖστα εἶναι ἐνεπίγραφα, μὲ ἀφιερωματικὰς ἐπιγραφὰς εἰς τὸν Ἀσκληπιὸν καὶ τὴν Ὑგიάν. Εἰς τὸν αὐτὸν χώρον ἀνευρέθησαν καὶ ἄλλα τεμάχια τῆς ἐξ ὑπερύψου μαρμάρου ἐνεπιγράφου τραπεζίης τοῦ Ἀσκληπιοῦ, καὶ οἱ εἰς μορφὴν λεοντοκεφαλῶν καὶ λεοντοπόδων πόδες. Χρυσσοῦν ἔλασμα μὲ δυσδιόριστον παράστασιν, χρυσοῦν ἔλασμα ἐνεπίγραφον, μικρὸς χρυσοῦς ὄφις μὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΑΣΚΛΑΣ ἦσαν μεταξὺ τῶν ἀναθημάτων. Τὸ κύριον μέρος τοῦ σηκοῦ καλύπτεται ὑπὸ ὄμοιου μωσαϊκοῦ μὲ διακοσμητικὰ πλαίσια μὲ ἐναλλάσσοντα σχέδια, περὶ τὰ ὁποῖα ἐλίσειται μαιανδροειδὲς κόσμημα. Τέσσαρα τῶν κυρίων πλαισίων συμμετρικῶς περὶ τὸ ἀτυχῶς καταστραφέν κέντρον διακομοῦνται μὲ τέσσαρα ζῶα (πολύχρωμον πτηνόν, νῆσαν, πάρδαλιν καὶ ἄλλο δυσδιόριστον ζῶον). Δὲν ἀποκλείεται ἢ καταστραφείσα κεντρικὴ μορφή νὰ ἦτο τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ἐκατέρωθεν τοῦ σηκοῦ ὑπάρχουν χαμηλὰ θρανία εἰς τὸ ἔτερον τῶν ὀποίων ἀπέκλειτο τινα ἀναθηματικὰ ἀγάλματα. Ἡ πρὸς τὸν σηκὸν θύρα τοῦ ναοῦ εὐρίσκεται εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον καὶ κατέρχεται τις ἐξ αὐτῆς διὰ δύο βεθμιδων. Εἰς τὸν διαχωριστικὸν πρὸς τὸν πρόδομον τοῖχον ἀνευρέθησαν ἐντετοιχισμέναι προξενικαὶ ἐπιγραφαί, ἀναφέρουσαι τὸ ὄνομα τῆς πόλεως τῶν Λισαίων. Σύμβολα χριστιανικὰ χαρμικὰ ἐπὶ τῶν κατακρημνισθέντων τοίχων τοῦ ναοῦ ἀποδεικνύουσιν ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἠθέλησαν νὰ ἐξαγνίσουν τὸν χώρον, τὸν ὁποῖον ἴσως προηγουμένως ἐρήμωσαν.

Τὸ γείσωμα τοῦ ναοῦ (τρίγλυφα καὶ μετόπαι) καὶ τμήματα πιθανῶς ἐκ τοῦ μικροῦ ἀειτώμιου διακοσμούμενα ὑπὸ ἀσπίδων εὐρέθησαν διεσκορημένα σχεδὸν καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ Ναοῦ. Διὰ τὴν συναρμολόγησιν τῶν τεμαχίων τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ διακόσμου καὶ τῶν ἀγαμάτων θὰ χρειασθῇ μακρὰ ἐργασία. Ἡ ἀνασκαφὴ θὰ ἐπεκταθῇ διὰ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ προδόμου τοῦ

ναού, τῆς ἱερᾶς κρήνης, τῆς ὁποίας ἀνεκαλύφθη ἡ θέσις, διὰ τὸν καθαρισμὸν καὶ περαιτέρω παρακολούθησιν τοῦ περιβάλλου καὶ διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Ἐβράτου, ὅπου ἐλπίζεται νὰ ἀποκαλυφθοῦν ἐπιγραφαὶ τῶν γενομένων ἰσμάτων. Πάντα τὰ εὐρήματα, πλὴν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, μετεφέρθησαν καὶ ἀπετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Χανίων.

Ἐν Ἀνασκαφῇ Ξερῆς Καρᾶς Ἀρχανῶν. Ἐπὶ λόφου ΝΔ τῆς κωμοπόλεως τῶν Ἀρχανῶν, δεσπόζοντες τῆς ὑποκειμένης κοιλάδος, διὰ τῆς ὁποίας διήρχετο ἡ μινωικὴ ὁδὸς πρὸς τὴν μινωικὴν ἀγροικίαν τοῦ Βαθυπέτρου ἀνεκαλύφθησαν λείψανα ἐκτεταμένου μινωικοῦ κτηρίου, ἐν μέρει ὠκοδομημένου μὲ μεγάλους πελεκητοὺς λίθους. Ἄτυχῶς ἡ μηχανικὴ καλλιέργεια ἐπέφερε μεγάλην καταστροφὴν εἰς τὸ οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον ἄλλως ἐπιφανειακῶς εὐρισκόμενον ἔπαθε καὶ πολὺ παλαιότερας καταστροφάς, ἀφοῦ βυζαντινὰ ὄστρακα ἀνευρέθησαν μέχρι τῶν θαπέδων. Ἡ ἀνασκαφὴ ἀπεκάλυψε ὠροῖον μικρὸν δωμάτιον μὲ φωταγωγὸν πρὸς δυσμᾶς, ἔχοντα δύο κίονας, καὶ ὠραῖον δάπεδον ἐκ σχιστολίθων ἔφερε θρανία κατὰ τὸν βόρειον ἴσως καὶ τὸν νότιον τοῖχον καὶ εἶχε σύστημα ἀποχεύσεως μὲ μικρὰν δεξομενὴν συγκεντρώσεως τοῦ ὕδατος τῆς ὄροφῆς ἐντοιχισμένης εἰς τὸν ἀνατολ. τοῖχον. Οἱ ἐκ μεγάλων πελεκητῶν λίθων τοῖχοι εὐρίσκοντο δυτικῶς καὶ ἐν συνεχείᾳ τοῦ μικροῦ δωματίου. ἄλλὰ διεταράχθησαν ἰσχυρῶς. Εἰς τῶν λίθων ἔφερε χαρακτὸν τὸ σημεῖον τοῦ διπλοῦ πελέκειος. Κατὰ τὸν νότιον τοῖχον τοῦ φωταγωγοῦ ἀνευρέθη κρύπτη μὲ μικρὸν στρογγύλον πῖθον εἰς τὴν θέσιν του.

Τὰ ἄλλα δωμάτια τοῦ κτηρίου εἶχον κοινούς τοίχους, τῶν ὁποίων ἡ παρακολούθησις, ὡς εἶναι σήμερον ἡμικατεστραμμένοι, εἶναι πολὺ δύσκολος. Ὡς ἐκ τούτου ἦτο ἀδύνατον νὰ σχηματίσῃ τις εἰκόνα τοῦ σχεδίου ὁλοκλήρου τοῦ κτηρίου. Διὰ τοῦτο ἐπεκαλύφθη, πλὴν τοῦ πλακοστρώτου δωματίου μὲ τὸν φωταγωγόν. Ἡ ἐποχὴ, ἐκ τῶν περισυλλεγέντων ὄστράκων καὶ σποραδιῶν ἀντικειμένων, καθορίζεται εἰς τὴν ΥΜΙ α περίοδον.

Ἐν Ἀνασκαφῇ ΥΜΙΙΙ τάφου Μονῆς Μαλεβιζίου. Ἐπὶ ὑψώματος κειμένου ΝΔ τῆς Μονῆς ἀνευρέθη κατὰ τὴν καλλιέργειαν θαλαμῶδες λαξευτὸς τάφος μὲ κιβωτιοσχῆμους λάρνακας. Ἡ συστηματικὴ ἀνασκαφὴ ἀπέκαλυψε τὸν τάφον, ὅστις ἔχει θάλαμον τετραγωνικόν, ὄχι πολὺ κανονικόν, μὲ δρόμον κατὰ τὸ ἐν ἄκρον τῆς ἀνατολ. πλευρᾶς. Τρεῖς σαρκοφάγοι εὐρίσκοντο σχεδὸν παραλλήλως ἀλλήλων καὶ λείψανα τετάρτης ἀνευρέθησαν παραμερισμένα. Διακοσμοῦνται ἀπὸ σχηματικὰ θέματα ἐν μέρει φυτικῆς προελεύσεως διατεταγμένα ὡς πλέγματα ἐκ φολίδων. Αἱ δύο τῶν σαρκοφάγων σώζουσι τὸ κάλυμμά των (ἐν ἀετωματῶδες καὶ τὸ ἄλλο σαμαρωτόν, τὸ δεύτερον μὲ ἀμφίπλευρον διακόσμησιν σχηματικῶν ὀκταπόδων). Αἱ σαρκοφάγοι αὗται ὑπεκατεστάθησαν. Ὀλίγα ἀγγεῖα (περίπου δέκα) συνώδευον τὰς ταφάς, τὰ περισσότερα τοποθετημένα παρὰ τὴν σαρκοφάγον μὲ τοὺς ὀκτάποδας. Μεταξὺ τῶν ἀγγείων εἶναι δύο κομφαὶ τὸ σχῆμα πρόχοι καὶ μία χαλκῆ φιάλη. Εὐρέθησαν ὠσαύτως χαλκοῦν γλωσσοειδὲς μαχαίριον καὶ σφραγιδόλιθος στεατίτου.

Ἐν Ἀνασκαφῇ ἀρχαῖοῦ ἐλληνικοῦ τάφου Κάτω Βάθειας Πεδιάδος. Ὁχι μακρὰν τοῦ χωρίου Κάτω Βάθεια κατὰ τὴν διὰ μηχανικῶν μέσων καλλιέργειαν ἀνεκαλύφθη πῖθος, ὅστις ἐθρυμματίσθη. Διὰ τοῦ Ἐ. φόρου ἐγένετο ἀνασκαφὴ τοῦ χώρου, ἥτις ἀπεκάλυψε σχεδὸν πάντα τὰ τεμάχια τοῦ πῖθου, ὅστις ἀπεδείχθη ταφικός. Διακοσμεῖται εἰς τὸν λαιμὸν ὑπὸ τριῶν σφιγγῶν — διεσώθησαν αἱ δύο ἐκ τῶν τριῶν — μὲ ὠραίας διακοσμῆτους κεφαλᾶς κατ' ἐνώπιον μὲ ὀροφωτὴν δαιδαλικὴν κόμωσιν. Συνωδέυετο ὑπὸ κρατη-

ροειδούς σκεύους ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ καὶ ὑπὸ πρόχου. Ἡ ταφή ἀνήκει εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ Ζ' π. Χ. αἰῶνος.

Ἀνασκαφὴ γεωμετρικοῦ τάφου Ἀτσαλένιου Ἡρακλείου. Κατὰ τὴν ἀποχέτευσιν κατισκευαζομένης οἰκοδομῆς ἤλθεν εἰς φῶς τάφος λαξευτὸς γεωμετρικῶν χρόνων. Μετὰ τὴν περιουλλογὴν τῶν πρώτων εὐρημάτων ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ, ὁ τάφος ἀνεσκάφη κανονικῶς ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου. Ὁ θάλαμος ἦτο μᾶλλον ἀκανόνιστος καὶ ἀνευρέθη πλήρης ἀγγείων, τεφοροδῶν καλπῶν, πρόχων, κυάθων, ἀρυβάλλων κλπ. Ἐξήχθησαν πλέον τῶν τεσσαράκοντα ἀγγείων, τῶν ὁποίων τὰ πλεῖστα ἀνήκουν εἰς τοὺς κυρίως γεωμετρικοὺς χρόνους. Πρόκειται περὶ τοῦ πρώτου γεωμετρικοῦ τάφου ὅστις ἤλθεν εἰς φῶς ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῆς πόλεως Ἡρακλείου.

Ἀνασκαφὴ γεωμετρικοῦ θολωτοῦ τάφου Ροτασίου. Εἰς ἀγρὸν ὄχι μακρὰν τοῦ χωρίου Ροτάσι καὶ βορείως τούτου ἀνεκαλύφθη κατὰ τὴν μηχανικὴν καλλιέργειαν τάφος θολωτός, τοῦ ὁποίου εὐτυχῶς μόνον ἀκλείουσαι τὴν κορυφὴν πλάκες ἀπεσπᾶσθησαν. Ἀπεδείχθη οὗτος τελείως ἀδιάρκατος μὲ τὸ φράγμα τῆς θύρας καὶ πάντα τὰ ἀγγεία τοῦ θαλάμου εἰς τὴν θέσιν των. Ἐντὸς τοῦ θαλάμου ἐλάχιστον χῶμα διεισέδυσεν, οὕτως ὥστε κατέστη δυνατὸν νὰ φωτογραφηθῇ τὸ περιεχόμενον του ὡς εὐρέθη. Ἦτο ὑπερπλήρης ἀγγείων καὶ περὶ τὸ κέντρον μία σαρκοφάγος εἶχεν ἐπ' αὐτῆς τὰ συνοδύοντα αὐτὴν ἀγγεία. Ὁ τάφος διεσῶζετο ἀρτίως καὶ ἦτο ὀψοδομημένος μὲ πολὺ παχέα τοιχώματα ἐκ μᾶλλον πλακωτῶν λίθων. Κατὰ τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου Ν. Πλάτωνος ἀνασκαφῆν ἐγυμνώθη ὁλόκληρος ἡ κορυφὴ τοῦ θόλου, ἐπιπεδουμένη εἰς κύκλον διαμέτρου περίπου 2,50 μ. Ἡ ἐσωτερικὴ διάμετρος τοῦ θαλάμου εἶναι 1,70 μ. Ἡ ἐκκένωσις τοῦ τάφου ἐγένετο διὰ τοῦ δρόμου, ὅστις δὲν ἦτο κτιστός, διαλυθέντος τοῦ φραγματος. Ἐξήχθησαν ἄνω τῶν 250 ἀγγείων, τῶν ὁποίων πολλὰ εἶναι μεγάλα (κάλπαι περιέχουσαι τὴν τέφραν τῶν νεκρῶν καὶ μικρὰ ἀγγεία ἢ μεγάλοι ἀμφορεῖς ἢ πρόχοι). Πάντα εἶναι ἀρίστης διατηρήσεως καὶ τὰ περισσότερα διακεκοσμημένα. Ὑπολογίζεται ὅτι αἱ ἐν τῷ τάφῳ ταφαὶ ἦσαν ἄνω τῶν τεσσαράκοντα. Ἐκ τῶν σχημάτων καὶ τῆς διακοσμήσεως τῶν ἀγγείων ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ θολωτός τάφος ἐχρησιμοποιήθη ἀπὸ τῆς πρωτογεωμετρικῆς περιόδου μέχρι τῆς ὀρχῆς τῆς ἀνατολιζούσης γεωμετρικῆς. Τὸ σχῆμα τῆς σαρκοφάγου, ἣτις ἐκαλύπτετο ὑπὸ πλακῶν, εἶναι ἐλλειψοειδές· δὲν φέρει διακόσμησιν. Τὰ σχήματα τῶν ἀγγείων εἰναι ποικιλώτατα, ὅπως αἱ διακοσμήσεις των· ἰδιαιτέρως κομποὶ εἶναι τινες τῶν ἀρυβαλλίσκων. Πλὴν τῶν ἀγγείων ἀνευρέθησαν πολλὰ σιδηρᾶ ὄπλα, περόναι, πόρπαι, καρφίδες ἀργυραὶ καὶ μία χρυσῆ, χρυσοὶ δακτύλιοι ἐκ ταινιῶν καὶ χρυσὰ τινὰ κοσμηματικὰ ἐλάσματα. Δυσερμήνευτον εἶναι σύνολον συνεζευγμένων διὰ συνηλώσεως λεπτῶν ταινιῶν ἐκ χαλκοῦ, ἀποτελουσῶν σκευὸς ἀγνώστου χρήσεως.

Ὁ τάφος Ροτασίου εἶναι ἐκ τῶν ἐλαχίστων γεωμετρικῶν τάφων ἐν Κρήτῃ, οἱ ὅποιοι ἔδωσαν τόσον μεγάλον ἀριθμὸν ἀγγείων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων (ὡς οἱ δύο μεγάλοι θολωτοὶ τάφοι τῶν Ἀρχάδων καὶ ὁ τάφος Ρ τῆς Φορτέτσας). Ὑπάρχει ἐλπίς ἀνευρέσεως καὶ ἄλλων τάφων ἐκεῖ πλησίον, ἀφοῦ εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν ἀνευρέθη πρὸ ὀλίγων ἐτῶν καὶ ἄλλος θολωτός τάφος μὲ πρωτογεωμετρικὸ ἀγγεῖα.

Ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ Στυλ. Ἀλεξίου ἐγένοντο αἱ ἀκόλουθοι ἀνασκαφαί :

Ἀνασκαφὴ Ἀπτέρας. Ἀνταποκρινομένη ἢ Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσία εἰς τὴν ἔφεσιν τῆς πόλεως Χανίων ὅπως ἀρχίσουν ἀνασκαφαί εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Ἀπτέρας, ἀπεφάσισε τὴν κατ' ἀρχὰς ἐνέργειαν δοκιμαστικῆς ἀνασκα-

φῆς πρὸς διαπίστωσιν τῆς υπάρξεως κτηρίων ἑλληνικῶν χρόνων. Ἀντικειμενικὸς σκοπὸς ἦτο ἐπίσης ἡ ἀνεύρεσις ἐπιγραφῶν εἰς τὸν χώρον ἔνθα πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἶχεν ἀνακαλυφθῆ τοίχος μὲ πολλὰς ἐπιγραφάς, τὰς πλείεστας προξενικὰς. Ἡ ἀνασκαφὴ ἀπεκάλυψε μικρὸν ναὸν ἐν παραστάσει, διασώζοντα εἰς τὰς βάσεις τῶν δύο κιόνων τῆς προσόψεως. Ὁ ναὸς εὐρίσκεται παρὰ τὸ ἀνατολικὸν τεῖχος. Ἀτυχῶς ἀνευρέθη ἰσχυρῶς κατεστραμμένος. Ὁ δυτικὸς τοίχος ἦτο διαλελυμένος, τῶν ἄλλων τοίχων ἐσώζετο μόνον ὁ κατώτερος δόμος ἐκ πελεκητῶν λίθων. Αἱ βάσεις ἀνευρέθησαν ἐνσωματωμέναι ἐντὸς στυλοβάτου, ἡ μὴ δὲ τούτων ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν ΘΕΥΚΡΙΤΟΣ...ΩΣΙΟΣ τῶν ἀρχῶν τοῦ Α' π. Χ. αἰῶνος. Ἐκ τούτου συνάγεται ὅτι ὁ ναὸς χρονολογεῖται μετὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας. Τὸ μεταξὺ τῶν βάσεων κατώφλιον φέρει κοιλώματα διὰ τὰς στρόφιγγας θύρας. Πρὸ τῶν βάσεων τῶν κιόνων ἀνευρέθησαν δύο βάθρα ἀγαλμάτων. Λείψανα πιθανῶς τῶν λατρευτικῶν ἀγαλμάτων τοῦ ναοῦ ἐκ μαρμάρου, θραυσθέντων ἐπὶ τόπου, περιουλεγήσαν. Τὰ ἐξ ἀσβεστολίθου ἀγάλματα ταύρων, τὰ κείμενα εἰς τὴν ὑποκειμένην χερσίδραν Σιδεροπόρτι, φαίνεται ὅτι εἶναι ἄσχετα μὲ τὸν ναὸν — ἄτοπος ὄθεν ἢ ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἀρχαιολόγων δοθεῖσα ὀνομασία τοῦ ναοῦ Stiertempel. Φαίνεται ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ ναοῦ τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης, ἃν κρίνει τις ἐκ τῶν πολυαρίθμων θραυσμάτων ἐκ κέρνων μὲ κοτυλίσκους. Ἐξω τοῦ ναοῦ ἀνευρέθησαν τεμάχια τοῦ γείσου του. Τὰ περιουλεγέντα ἄγγεια εἶναι ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων.

Ἡ ἐξερεύνησις τοῦ χώρου τοῦ Τοίχου τῶν Ἐπιγραφῶν, νοτίως τῆς Μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ἀπεκάλυψε κατὰ τὴν ἀτραπὸν δάπεδον ἰσως χριστιανικοῦ ναοῦ (τοῦ Ζ' ἢ Η' μ. Χ. αἰ.) καὶ ὑπὸ τοῦτο τάφους χριστιανικούς, εἰς οὓς ἐχρησιμοποιήθησαν τεμάχια τῶν τέμπλων τοῦ παλαιοχριστιανικοῦ ναοῦ, ὧν τινὰ φέρουν ἐγγεγλυμένους σταυρούς. Τοῦ Τοίχου δὲν ἀνευρέθησαν λείψανα αἱ συγκεντρωθεῖσαι πληροφορίαι ὁμως βεβαίουν ὅτι ἦτο ὀκνοδομημένος ἐπιμελῶς διὰ πελεκητῶν λίθων, τῶν ὁποίων πολλοὶ ἦσαν ἐνεπίγραφοι (ἄρα ὄχι ὡς ὑπετέθη εἰς δευτέραν χρῆσιν).

Νοτίως τοῦ ἀψιδωτοῦ μετὰ κόγχης κτηρίου ἀνεκαλύφθη θύρωμα ἐκ παραστάδων καὶ ὑπερθύρου μετὰ σταγόνων καὶ ἀστραγάλου ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς μεσαιωνικῶν οἰκιῶν ἐκεῖ καὶ βορείως τῶν μεγάλων δεξαμενῶν. Μικρὰ δοκιμὴ ἐγένετο περὶ τὸν μικρὸν «δωρικὸν ναόν».

Μικρᾶς κλίμακος ἐξερεύνησις ἐγένετο κατὰ τὴν δυτικῶς τοῦ τεύχους νεκρόπολιν τῆς πόλεως. Ἀνευρέθησαν τρεῖς τάφοι ὀρθογώνιοι τοῦ Δ' αἰῶνος π. Χ. ἐντὸς τῶν ὁποίων περιουλεγήσαν ἄγγειά τινὰ πῆλινα, ἐν ὑέλινον μετὰ πολυχρῶμων φλεβώσεων, πέντε ἀργυραὶ περόναι μὲ δισκοειδεῖς κεφαλὰς, κάτοπτρον καὶ χρυσοῦ δανάκη ἐπίσης παλαιότερα ταφὴ ἐντὸς πίθου μὲ ἀναγλύφους ζώσους. Πάντα τὰ εὐρήματα μετεφέρθησαν καὶ ἀπετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Χαλκίδων.

Δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ Καλυβίων Μεσαρᾶς. Κατὰ τὴν μηχανικὴν καλλιέργειαν ὄχι μακρὰν τοῦ χώρου ἔνθα ἀνεκαλύφθη ἡ νεκρόπολις τῆς Φαιστοῦ ἤλθον εἰς φῶς πελεκητοὶ λίθοι καὶ ὑπετέθη ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ πρόκειται περὶ θολωτῶν μινωικῶν τάφων. Ἡ δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ ἀπέδειξεν ὅτι τὸ σρωῶμα ἦτο ἑλληνιστικῶν χρόνων. Ἀνεκαλύφθη παιδικὴ ταφὴ ἐντὸς θήκης καὶ φαίνεται ὅτι εἰς τὸν χώρον τοῦτον ἐξετείνετο τὸ νεκροταφεῖον τῶν ἑλληνικῶν καὶ ἑλληνιστικῶν χρόνων τῆς πόλεως Φαιστοῦ. Λίθινά τινὰ οὐκ εὐρηματῶς περαιτέρω ἀνήκον φαίνεται εἰς ἀκραίαν τινὰ οἰκίαν τῆς πόλεως. Δὲν ἀ-

ποκλείεται πάντως ἡ ὑπαρξίς εἰς βαθύτερα στρώματα μινωικῶν λειψάνων.

*Ανασκαφὴ πρωτομινωικοῦ θολωτοῦ τάφου Λεβήνων. Πολὺ σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀνασκαφὴ ἡ διενεργηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ Στυλ. Ἀλεξίου εἰς τυχαίως ἀποκαλυφθέντα θολωτὸν τάφον. Ἦδη ὁ τάφος εἶχεν ὑποστῆ σημαντικὴν καταστροφὴν, ἀφαιρεθέντος μεγάλου μέρους τοῦ οἰκοδομικοῦ ὕλικου του διὰ τὴν οἰκοδόμησιν βαθυτάτου φρεάτου· ἐπίσης ἐσυλήθη πρὸ ἐτῶν μέρος τοῦ θόλου. Ἡ διάμετρος τοῦ τάφου ποικίλλει ἀπὸ 5 μέτροι 5,23 μ. Σημαντικὸς ἦτο ὁ πλοῦτος τῶν ἐν αὐτῷ εὐρημάτων. Τὸ ταφικὸν στρώμα εἶχε πάχος 0.60 μ. καὶ εἰς αὐτὸ ἔβριθον τὰ ὄστᾶ καὶ τὰ κτερίσματα ἐκ πηλίνων καὶ λιθίνων ἀγγείων, σφραγίδων, ἐξαρτημάτων περιδεραιῶν καὶ λοιποῦ διακόσμου. Μεταξὺ τούτων διακρίνεται χρυσοῦν διάδημα ἰδιότυπον μὲ ὀδοντωτὰ προεξοχὰς καὶ μὲ ἐξαρτήματα ταινιῶν περαστῶν. Τῶν σφραγίδων αἱ πλείεσται εἶναι ἐξ ἑλεφαντοστοῦ καὶ εἶναι ποικίλων σχημάτων, κυρίως μορφῆς δακτυλίου μὲ σφραγιστικὴν ἐπιφάνειαν διακοσμουμένην μὲ γραμμικὰ συμπλέγματα κατὰ τετράγωνα. Μία ἐξόχως ἐνδιαφέρουσα ἔχει μορφὴν ποδὸς ταύρου. Σημαντικὴν συμβολὴν εἰς τὴν χρονολογίαν τῶν παλαιωτάτων εὐρημάτων τοῦ πολιτισμοῦ Μεσαρᾶς προσφέρει σκαρβασιὸς, χρονολογούμενος ὑπὸ τῶν εἰδικῶν εἰς τὴν 12ην δυναστείαν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι δεόν ἡ χρονολογία τῶν παλαιωτέρων φάσεων τοῦ μινωικοῦ πολιτισμοῦ νὰ βραχυνηθῆ ἔτι μᾶλλον. Αἱ σφραγίδες τοῦ τάφου ἐμφανίζουν γενικῶς ἀρχαιώτερον ἢ μᾶλλον ἑσπαρχικὸν χαρακτῆρα ἐν συγκρίσει μὲ ἐκεῖνος τῶν μεγαλυτέρων κέντρων τῆς Μεσαρᾶς. Τὰ θέματα εἶναι ἀπλούστερα καὶ τὰ περισσότερα γραμμικά.

*Απλουστερά εἶναι καὶ ἡ κεραμικὴ, ἥτις πρὸς τὴν ποικιλίαν τῶν ρυθμῶν τὴν ὁποίαν ἐμφανίζει δὲν περιλαμβάνει οὐδὲν δεῖγμα τοῦ πολυχρώμου καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ. Ἀγγεῖα τινὰ ὁμοῦς ἐμφανίζονται ὡς πρόδρομα τοῦ ρυθμοῦ τούτου διακοσμούμενα μὲ ἀπλὴν λευκὴν διακόσμησιν ἐπὶ σκοτεινοῦ βάθους.

Τὰ πλείεστα τῶν ἀγγείων ἀνήκουν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἐβανς χαρακτηριζομένην ὡς ΠΜΙ φάσιν, χαρακτῆρος μᾶλλον ὑπονεολιθικοῦ, ἀλλ' ἡ κεραμικὴ αὕτη δύναται νὰ κατέρχεται μέχρι τοῦ τέλους τῶν προανακτορικῶν μινωικῶν χρόνων. Ἡ ἀκριβὴς στρωματογραφικὴ παρακολούθησις καὶ λήψις πλήθους φωτογραφιῶν τῆς ἀκριβοῦς θέσεως ἐκάστου ἀντικειμένου θὰ προαγάγῃ σημαντικῶς τὴν ἔρευνα καὶ θὰ δώσῃ σημαντικὰ ἀποτελέσματα. Πρόχοι μετὰ καλύμματος, ραμφιδόστομοι προχοῖσκαί, πυξίδες, δίδυμα ἀγγεῖα εἶναι μετὰ τῶν σχημάτων. Ὑπάρχουν καὶ ἀγγεῖα μὲ διακόσμησιν σκοτεινοῦ ἐπὶ ἀνοικοῦ, ἐν μάλιστα λίαν ἐνδιαφέρον μὲ παράστασιν ἀνήκουσαν εἰς τὸν τύπον τῶν Krötendarstellungen. Τὰ λιθίνα ἀγγεῖα εἶναι λίαν σπάνια (ἐνῶ εἶναι τόσον συνήθη εἰς τοὺς περισσοτέρους τῶν θολωτῶν τάφων). Τὰ χαλκᾶ ἐπίσης ἀντικείμενα εἶναι ἐλάχιστα, μετὰ τῶν ὁποίων βραχεῖα τριγωνικὴ λεπίς ἐγχειριδίου τοῦ παλαιωτάτου τύπου. Τῶν περιδεραιῶν αἱ ψῆφοι ἦσαν χρυσαῖ, ἐκ στεατίτου ἢ φαγεντιανῆς.

Παρατηρήθη ὅτι μετὰ τῶν ὀστῶν πολλὰ ἦσαν ζῶων Πάντα ταῦτα περι-συνελέγησαν, ἵνα μελετηθῶσιν ὑπὸ εἰδικοῦ Παρατηρήσεις ἐνδιαφέρουσαι ἐγένοντο καὶ εἰς τὸ εἶδος καὶ τὴν θέσιν τῶν κεκαυμένων στρωμάτων κυρίως κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ τάφου. Ὡς πιθανὴ ὑπόθεσις ἐμφανίζεται ὅτι ἐγένετο κατὰ διαστήματα μερικὸς καθαρισμὸς τοῦ τάφου συγκεντρούμενον πρὸς τὸ βάθος τῶν ὀστῶν καὶ ἀναπνεύμενης πυρᾶς ἐπὶ τοῦ ἀπελευθερουμένου χώρου, ὅπου ἐκαίοντο ἀρωματικαὶ ὕλαι.

Σημαντικαὶ ὑπῆρξαν αἱ παρατηρήσεις ἐπ' αὐτοῦ τοῦ κτηρίου τοῦ τάφου,

άγουσαι εις τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ μορφὴ τοῦ ἤτοι τοῦ πλήρους θόλου καὶ ὄχι, ὡς ὑπετέθη, ἢ τοῦ κυκλικοῦ περιβόλου. Ἡ θόλωσις ἐσώζετο καλῶς πρὸς τὴν μίαν πλευρὰν τοῦ τάφου ἦτο δὲ ἐμφανὴς ἢ κατὰ τὸ ἐκφορικὸν σύστημα κατασκευὴ τῶν πιχέων (2 μ.) τοιχωμάτων. Αἱ παρατηρήσεις αὗται συνδυαζόμεναι μὲ τὴν ἀνακάλυψιν ἐνδιαμέσων βαθμίδων θόλων (ὡς τελευταίον τοῦ ΜΜΠ τοῦ λόφου τῶν Γυψάδων Κνωσοῦ) φέρουν πλέον ὡς βεβαίαν τὴν ἐκ Κρήτης προέλευσιν τῶν ἡπειρωτικῶν θόλων.

Τὰ πιθανῶς ὑπάρχοντα ἐξωτερικὰ παραρτήματα τοῦ τάφου δὲν ἀνεσκάφησαν. Διεπιστώθησαν ὁμως ἐπὶ τῶν κύκλῳ ὑψωμάτων λειψανα συνοικισμῶν, ν-ολιθικῶν καὶ πρωτομινωϊκῶν χρόνων. Προέκυψαν δὲ ἐνδείξεις ὑπόρψεως καὶ ἄλλων θολωτῶν τάφων.

Ὁ Ἐπιμελητὴς τῶν Βυζαντινῶν καὶ Μεσαιωνικῶν ἀρχαιοτήτων Κρήτης Κωνστ. Καλοκύρης συνέχισε τὴν ἀνασκαφὴν τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς Βυζαρίου τῆς ἐπαρχίας Ἀμαρίου, ἀνηκούσης εἰς τὸν Π' μ. Χ. αἰῶνα Ἀπεκαλύφθη εἰς ὄλην αὐτοῦ τὴν ἔκτασιν ὁ τρίκλιτος ναὸς μετὰ τοῦ καθ' ὄλον τὸ δυτικὸν πλευρὸν ἐκτεινομένου νότιου κλίτους. Ἡ ὀποκάλυψις κατέστη δύσκολος λόφῳ τῶν ἰσχυρῶν ἐπιχώσεων, τῶν συμπαγῶν ἐνὸς τοῦ ναοῦ καταπεσόντων ὄγκων τοιγοποιίας, τῶν ὄγκωδῶν ριζῶν δένδρων καὶ τῆς συγχύσεως, ἧτις ἐπῆλθεν λόγω τῆς συλλήσεως τοῦ ναοῦ πρὸς πορισμὸν ὕλικῶν ὑπὸ τῶν χωρικῶν. Τὸ δάπεδον τοῦ μεσαιῶν κλίτους εὐρίσκειται ὑψηλότερον τοῦ τῶν πλαγίων κλιτῶν, ἐστρωμένον διὰ μεγάλων ἐκ κεράμου πλακῶν τὸ δάπεδον τῶν πλαγίων κλιτῶν ἦτο ἐκ συμπιλητοῦ χώματος. Οἱ στυλοβάται ἦσαν ἀσυνήθως ὑψηλοὶ (περὶ τὸ 1 μ πρὸς τὰ πλάγια κλίτη) ἐπ' αὐτῶν ββαινον κατὰ κανονικὰ διαστήματα 2 περίπου μέτρων τὰ ὑπόβαθρα τῶν κίωνων, διασωζόμενα καλῶς κατὰ τὸν νότιον στυλοβάτην. Αἱ κιονοστοιχίαι ὑπολογίζονται ὅτι θὰ εἶχον πέντε κίονας ἐκάστη καὶ δύο ἀκροαίους πεσσούς, σχηματιζομένων ἐπὶ τὸ ἔξω.

Πρὸ τῆς ἀψίδος τοῦ διακονικοῦ εὐρέθη ἡ «θάλασσα» (ἢ χωνευτήριον) εἰς τὴν ὅποιαν κάθοδος ἐγένετο διὰ δύο βαθμίδων· σύστημα ἀποχετεύσεως ἔφερε ἀπὸ τὴν ἐγκαταστάσιν ταύτην πρὸς φρεατίον πλινθοπερίβλητον τῆς ΝΔ γωνίας τοῦ νοτίου τοῖχου. Τοῦτο φέρει τὸν ἀνασκάψαντα εἰς τὴν σκέψιν χρησιμοποίησεως τοῦ κτίσματος ὡς βαπτιστηρίου δι' εἰδικούς λόγους.

Ὁ νότιος κλίτος ἦτο χαμηλότερος τοῦ κεντρικοῦ κλίτους καὶ ἐπεκρινόμην μὲ τὰ τρία κλίτη διὰ τριῶν θυρῶν, εἰς τὰς ὁποίας διεσώθησαν τὰ κατώφλια. Δύο θύραι κατὰ τὰ ἄκρα τῆς δυτικῆς πλευρᾶς καὶ μία τρίτη κατὰ τὴν στενὴν νοτίαν ἔφερον ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ πρὸς τὸν ναόν. Εἰς τὸ μέσον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς ὑπῆρχε τρίλοβον παράθυρον. Δύο στενοὶ τάφοι ἀνευρέθησαν ἐντὸς τοῦ νότιου κλίτους.

Τμῆμα ἱωνικοῦ κιονοκράνου, κορμοὶ κίωνων, μαρμάρيني κιονίσκοι τῆς ἀγ. Τραπέζης, τμῆματα θωρακίων ἐκ πάγου μὲ σταυροὺς ἐντὸς κύκλων, τμῆμα κοσμητικῶν ἦσαν τὰ ὀλίγα διασωθέντα λειψανα τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ καὶ γλυπτοῦ διακόσμου τοῦ ναοῦ. Λύχνοι, πήλινα ἀγγεῖα, ὑάλινα σκευὴ καὶ κανδηλαὶ εἰς τεμάχια, σιδηροὶ ἤλοι, νομίσματα ἦσαν μετὰ τῶν κινητῶν εὐρημάτων. Σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀνεύρεσις δύο ἀραβικῶν νομισμάτων τοῦ Θ' μ. Χ. αἰῶνος, μωροτροῦντα τὴν παρουσίαν τῶν Ἀράβων καὶ πιθανὴν καταστροφὴν τοῦ χώρου ὑπ' αὐτῶν. Ὁ ἀνασκαφεὺς πιστεύει ὅτι ἡ βασιλικὴ ἀπετέλεσε τὸν καθεδρικὸν ναόν μετὰ τὴν μεταφορὰν τῆς ἑδρας τῆς Ἐπισκοπῆς Συβρίτου εἰς Βυζάρι, ὀλιγον πρὸ τῆς ἀραβικῆς κατακτῆσεως τῆς νήσου.

Πλὴν τῆς ἀνασκαφικῆς ἐργασίας ἡ Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσία ἐξετέλεσε διὰ τοῦ

Ἐφόρου καὶ τῶν Ἐπιμελητῶν περισσυλλογὴν ἀρχαιοτήτων ἀποκειμένων ἀπὸ μακροῦ χρόνου εἰς τὴν ὑπαιθρον ἢ νεωστὶ ἀνακαλυφθεισῶν Περιούτων θὰ γίνη κατωτέρω λόγος προκειμένου περὶ τῶν κατὰ τύχην ἀνευρεθεισῶν ἀρχαιοτήτων.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΤΩΝ ΞΕΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΣΧΟΛΩΝ

Ἡ Ἴταλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ ἀνέσκαψεν παρὰ τὴν Μητρόπολιν τῆς Γόρτυνος τὴν εἰς θεσιν Καννιά ἀνακαλυφθεῖσαν πέρυσι μινωικὴν ἀγροικίαν, τῆς ὁποίας τὰ πρῶτα σημαντικὰ εὐρήματα περιουτέλεξεν ὁ Ἐπιμελητὴς Στυλ. Ἀλεξίου διὰ μικρᾶς δοκιμαστικῆς ἀνασκαφῆς (Κρητ. Χρονικά ΙΑ' 1957, σ. 332). Τὸ κτήριον εἶναι ἐκτεταμένον καὶ σχήματος οὐσιαστικῶς ὀρθογωνίου. Τὸ ἀνατολικὸν ὄριον ἀνευρέθη κατεστραμμένον, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἄλλας πλευρὰς ἡ ἀγροικία ἐκλείετο δι' ἰσχυρῶν τοίχων, ὠκυδομημένων διὰ μεγάλων πελεκητῶν λίθων καὶ σωζομένων πρὸς δυσμὰς μέχρι πέντε δόμων. Ἡ εἴσοδος ἦτο ἐκ νότου καὶ ἐγένετο διὰ μικρᾶς πλακοστρώτου αὐλῆς. Τὸ κατώφλιον ἔφερεν ὅπως στερεώσεως κιγκλιδώματος. Ἡ βᾶσις τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων ἔχει ἰὸ σὺνηθες εἰς μεγάλα μινωικὰ κτήρια πεζούλιον καὶ κατὰ τὴν νοτιᾶν πλευρὰν ἐμφανίζονται αἱ κατὰ γωνίας ἐξοχαὶ τῆς προσόψεως, ἀντίστοιχοι μὲ τὴν ἐσωτερικὴν διαμόρφωσιν τῶν δωματίων. Οἱ περισσότεροι τῶν χώρων εἶναι χώροι ἀποθηρεύσεως καὶ μέγα πλήθος πίθων, ὅχι ὀλιγωτέρων τῶν ἐξήκοντα, ἀνευρέθησαν κατὰ χώραν, καίτοι πολλοὶ τεθραυσμένοι ἢ καὶ ἔλλιπεις τὸ ἀνώτερον μέρος λόγῳ τῆς γενομένης μηχανικῆς καλλιιεργείας τοῦ ἀγροῦ. Αἱ κυριώτεροι τῶν ἀποθηκῶν ἔχουν πεσοῦς διὰ τὴν στήριξιν τῆς ὀροφῆς. Ἡ σχοινίνη χαρακτῆρ διακόσμησις ἦτο ἡ συνηθετέρα, χρονολογοῦσα αὐτοὺς εἰς τὴν ΥΜΙ περίοδον. Ἐντὸς τῶν πίθων ἀνευρέθησαν ἀπηνθρακωμένα ὄσπρια (πίσσα, φάβαι κλπ.) καὶ ὅχι ὀλίγα ἀγγεῖα. Τὴν χρονολογίαν ΥΜΙ στηρίζουν καὶ τὰ λοιπὰ ἀνευρεθέντα ἀγγεῖα, τὰ πλείστα μικρὰ γεφυρόστομα μὲ διακόσμησιν θεουσῶν σπειρῶν ἢ κλαδίσκων. Μία λεκάνη ἐκ χαλκοῦ ἀνευρέθη ἐντὸς πίθου.

Πρὸς βορρᾶν εἶχον προσιεθῆ πρόχειρά τινα δωμάτια, χρησιμοποιηθέντα προφανῶς διὰ σταυλισμὸν ζώων. Ἡ χρονολογία τῆς οἰκοδομήσεως τοῦ μεγάρου ἐξ ἀγγείων τοῦ ἐνδιαμέσου ρυθμοῦ — τινῶν μὲ διακόσμησιν ἀνοικτῆν ἐπὶ σκοτεινοῦ βάθους — φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ τῆς μεταβατικῆς ΜΜΙΙβ - ΥΜΙα περιόδου. Λόγῳ τῆς καταστροφῆς τὰ ἀνατολικά διαμερίσματα παρηκολουθήθησαν μὲ μεγαλύτεραν δυσκολίαν, ἀλλ' ἀκριβῶς ἐκεῖ ἀνευρέθησαν τὰ σκεῦη καὶ εἰδῶλια ἐξ ἱεροῦ τῶν ΥΜΙΙ β χρόνων. Φαίνεται ὅτι τοῦτο ἐγκατεστάθη εἰς τὸν χώρον τοῦ παλαιότερου ἱεροῦ τοῦ μεγάρου. Τὸ κύριον δωμάτιον ἔφερε θρανίον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν λίθινα ἀγγεῖα ἀμέσως ὁμῶς παρ' αὐτὸ ἔκειντο ἐπὶ τοῦ ἔδαφους τὰ χαρακτηριστικὰ δι' ἱερά σωληνωτὰ σκεῦη, τὰ σχετιζόμενα μὲ τὴν συντήρησιν τῶν ἱερῶν ὕφρων, καὶ τινα εἰδῶλια μὲ κωδωνοειδῆ ἐσθῆτα, ὑψηλὴν κωνικὴν τιάραν, ἀνυψωμένας χεῖρας. Ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρον εἶναι εἰδῶλον ἐπὶ βάσεως πολεμιστοῦ μὲ θώρακα κάτω κροσσωτόν, ἴσως φέροντος πάλαι καὶ ἀσπίδα. Ἀνευρέθησαν ἐπίσης ἀνάγλυπτοι πίνακες, ὧν εἰς μὲ ἀντιθετικᾶς σφίγγας ἑκατέρωθεν φοίνικος. Ἀντιθετικῶς τεταγμένοι ταῦροι ἀνευρέθησαν ἐπὶ ἐνὸς τῶν σωληνωτῶν σκευῶν. Προφανῶς λατρευτικῆς χρήσεως ἦσαν καὶ μεγάλοι κάλαθοι περιαιρετοί, στερεοῦμενοι ἐπὶ ὑψηλῶν ποδῶν. Διὰ τὴν χρονολογίαν τῆς χρήσεως τοῦ ἱεροῦ κατὰ τοὺς ΥΜΙΙ β χρόνους χαρακτηριστικὸς εἶναι ψευδόστομος ἀμφορεὺς μὲ ἐντελῶς σχηματικὸν ὀκτάποδα. Εἰς

πάντα τὰ γειτονικά δωμάτια, άνευρέθησαν άνάλογα είδωλα και σκεύη, άποδεικνύοντα ότι ταύτα ήσαν βοηθητικά του ίεροϋ. Έκ δύο τούτων άλλως προέρχονται και τὰ πέρυσιν περιουλλεγέντα είδωλα, των οποίων άνευρέθησαν περιαιτέρω τεμάχια. Ούτω εις έν τούτων άνευρέθη είδωλον με την χείρα οπισθεν της ράχως, εις άλλο τεμάχια λίαν ένδιαφέροντος είδώλου με όφεις και μικρά όφίδια επί της κεφαλής, με κρεμμύματα περι την τιάναν γλωσσοειδή έξαρτήματα, πολλοί άλλαι κεφαλαί και κορμοί παρομοίων είδώλων, ών έν έφερε τός χειρας έσταυρωμένας επί του στήθους· εις άλλο δωμάτιον έν έπαφή με τόν κυρίως ίερόν άνεκαλύφθη είδώλιον, σωληνωτόν ύψηλόν σκεύος και βωμός βαυμιδωτός με διάκοσμον χαρακτόν ίσως σχηματικών διπλών κεράτων. Γενικώς τόν σύνολον των είδώλων και σκευών τούτων είναι έν των μάλλον ένδιαφερόντων έξ όσων μέχρι σήμερα άνευρέθησαν εις διάφορα ίερά (Κουμάσας, Γουρνιών, Γάζι, Καρφι Λασηθίου, Πρινιά, Παγκαλοχώρι).

Εις την Φαιστον συνεχίσθη ή άνασκαφή κατά την ΒΔ γωνίαν του μινωικού άνακτόρου, άπομακρυθέντων προηγουμένης των άπορριμάτων των παλαιών άνασκαφών. Κάτωθεν τούτων άπεκαλύφθη τόν νότιον τμήμα των κατά τόν 1957 έν μέρει άνασκαφέντων δωματίων LXVII - LXIX με τὰ ύφαιτά των δάπεδα έκ γυψολιθικών άλαστροίνων πλακών και νοτίως τούτων λείψανα πρωτογεωμετρικών οικιών. Εις τόν αυτό επίπεδον ήλθον εις φώς λείψανα άλλων οικοδομημάτων άνηκόντων προφανώς εις την τρίτην και τελευταίαν φάσιν του ΜΜ άνακτόρου, κτισθεντων δηλαδή μετά την ύποχώρησιν της προσόψεως τούτου πρός την κορυφήν του λόφου, κατοπιν της καταστροφής της δευτερας φάσεως. Έν σιρώμα της αύτης περιόδου άπεκαλύφθη πλησίον της οικίας της Σχολής, κατά την έκσκαφήν των θεμελιών του γεωστί οικοδομηθέντος Στρωματογραφικού Μουσείου.

Σπουδαιότερα λείψανα της πρωτογεωμετρικής οικίσεως ήλθον εις φώς πρός Δ. έκτός των δωματίων F, N και του βόθρου M, περι την ΝΔ γωνίαν του Άνακτόρου. Έν έξ αυτών, τόν R1, έχει δάπεδον έκ πλακών, επί του οποίου έκείντο συντετριμμένα εις πίθος και άλλα ένδιαφέροντα πρωτογεωμετρικά άγγεια, και επικοινωνεί πρός Β μεθ' ένός έτέρου δωματίου, Β3. Τούτο έχει κατά μήκος του Α και Δ τοίχου έν χαμηλόν θρανίον και διασώζει μίαν βάσιν κίονος — της έτέρας άπομακρυθείσης προφανώς κατά την διάνοξιν δοκιμαστικού φρέατος υπό του Pernier —, προϋποθέτουσαν την διαίρεσιν του δωματίου εις 2 κλίτη. Έτερον δωμάτιον — Q — πρός Β του R1, χαρακτηρίζεται από την παρουσίαν τριών έστιών, σχηματιζομένων υπό καθέναν πλακών κατά τās πλευράς και μιās όριζοντίας ως πυθμένος, και περιεχουσών στάκτην, άνθρακα και όστά κεκαυμένα. Επί της ανατολικής έστίας έκείνο επίσης μία μεγάλη ύδρία με επίπεδον πυθμένα, διακοσμουμένη υπό όριζοντίων καστανών ταινιών και δύο παραλλήλων χαραγμάτων εις τόν ύψος των όμων.

Πρός Β της δυτικής αύλης της 1ης φάσεως συνεπληρώθη επίσης ή άνασκαφή του προμαχώνος II και του κεκλιμένου επίπεδου του κατευθυνόμενου έκ της δυτικής αύλης, κατά μήκος της Β πλευράς του προμαχώνος πρός την κορυφήν του Άνακτόρου, μέσω του διαδρόμου LII. Τέλος διηυκρινίσθη πλήρως ή διαδοχή των διαφόρων οικοδομημάτων κατά τόν σημείον τούτο της άνασκαφής. Ίδιαιτέρως σημαντική δια την λύσιν του προβλήματος του <νεολιθικού> της Φαιστοϋ ύπήρξε μία μικρά άλλ' άποδοικη δοκιμή κάτωθεν της Δ αύλης της πρώτης φάσεως. Άνεγνωρίσθησαν τμήματα δύο οικιών της προαναστορικης περιόδου, διατηροϋντα ειςέτι επί του δαπέδου Ικανά λείψανα κεραμεικής

του ρυθμού του Ἁγίου Ὀνουφρίου, ἀναμεμιγμένα με ἄλλα, ὄλων τῶν κατηγοριῶν τῆς μεταβατικῆς ἐποχῆς μετὰ τοῦ νεολιθικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς πρώτης ἀνακτορικῆς φάσεως. Αἱ οἰκίαι εἶναι θεμελιωμένες ἐπὶ παρθένου ἐδάφους ἐπ' αὐτῶν ὅμως λειψάνα ἐρυθροῦ δαπέδου δεικνύουν μίαν ἄλλην περίοδον ζωῆς, ἀμέσως προηγουμένην τῆς πλακοστρώτου αὐλῆς.

Εἰς τὴν τοποθεσίαν Ἁγίος Γεώργιος τῆς Φαλάντρας, πλησίον τῆς ἐνετικῆς ἐκκλησίας, ἀμέσως δυτικῶς τοῦ λόφου τῆς Φαιστοῦ, ἦλθον εἰς φῶς κατὰ γενομένην δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν ἱκανὸν μέρος τῶν θεμελιῶν ἐνὸς ὑπογεωμετρικοῦ ἢ ἀρχαϊκοῦ ναῖσκου, ἐνδιαφέροντος διὰ τὸ σχῆμά του, τὸ ὁποῖον δὲν ὁμοιάζει πρὸς τὸ τῶν ἀρχαϊκῶν ναῶν τοῦ Πριναῖ, ἀλλ' ἀσφαλῶς προερχεται ἀπὸ τὴν προελληνικὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἔχει περιγράμμαμα σχεδὸν τετραγωνικόν, δύο ἀνοίγματα διαχωριζόμενα ὑπὸ κίονος καὶ τὸν ἐσωτερικὸν χώρον προφανῶς διηρημένον εἰς δύο κλίτη ὑπὸ ἐτέρου κίονος στηριζομένου ἐπὶ πελωρίας πλακῶς, εὐθυγραμμισμένης πρὸς τὴν βᾶσιν τοῦ κίονος τῆς προσόψεως. Ὁ Β. τοίχος ἐξακολουθεῖ πρὸς Α, παραλλήλως πρὸς μίαν σειρὰν πλακῶν εὐρισκομένων πρὸς Ν, καὶ μετὰ τοῦ ἐνός καὶ τῆς ἄλλης ὑπῆρχε τμήμα συμπαγοῦς χώματος, καλυπτομένου ὑπὸ λευκοῦ ἀσβεστοκονιάματος, ὡς πεζοδρόμιον ἢ μικρὰ πλαγία στοά.

Ἡ χρονολογία τοῦ ναῖσκου εἶναι προφανῆς ἐκ τῶν λειψάνων μεγάλων πίθων με ἀνάγλυφον διακόσμησιν, εὐρεθέντων ἐπὶ τοῦ δαπέδου του. Κάτωθεν τοῦτου ἦλθον εἰς φῶς, εἰς σημεῖα σχηματίζοντα ὅπας, χαμηλότερον τοῦ ἐπιπέδου τοῦ βράχου, μεγάλα ἐπιχώσεις ἐκ μινωικῶν ὀστράκων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ρυθμοῦ Καμαρών.

Τέλος ἐπανελήφθη καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἡ ἀνασκαφὴ τῆς πόλεως, ἡ ὁποία εἶχεν ἀρχίσει τὸ 1954, εἰς τὴν ζώνην τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς, ἐπὶ τῶν ΝΑ κλιτύων τοῦ λόφου τοῦ Ἀνακτόρου. Ἐνταῦθα, κάτωθεν σωρῶν λιθῶν, κατακρημνισθέντων ἐκ παλαιότερων τοίχων, ἦλθον εἰς φῶς ἄλλαι οἰκίαι σύγχρονοι τοῦ Δευτέρου Ἀνακτόρου, αἱ ὁποῖαι ἀπέδωσαν ἐνδιαφέρουσαν κεραμικὴν τῆς ἐποχῆς ταύτης. Αἱ οἰκίαι, ἐκτός μιας περιπτώσεως, ἦσαν ἐκτισμένα ἐπὶ προγενεστέρων, τῆς ἐποχῆς τοῦ πρώτου ἀνακτόρου. Ἡ συνέχισις τῆς ζωῆς τοῦ χωρίου καὶ κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐποχὴν, ἐπιβεβαιούται ἐκ λειψάνων τοίχων ὡς καὶ ὕλικῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης, εὐρεθέντων εἰς τὴν ἀνατολικωτέραν ζώνην τῆς ἀνασκαφῆς. Τὸ σχεδίων τῶν οἰκιῶν τούτων καὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς οἰκοδομηθέντων κτισμάτων εἶναι ἐξαιρετικῶς πολὺπλοκον, διευκρινίζονται ὅμως με τὴν διεύρυνσιν τῆς ἀνασκαφῆς.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνασκαφὴν ἐξηκολούθησεν, ὡς συνήθως, ἡ ἐργασία ἀναστηλώσεως καὶ στρεψώσεως τῶν μινωικῶν ἐρειπίων, καὶ τῆς στηριξεως τῶν ἐπ' αὐτῶν μεταγενεστέρων. διὰ τὰ ὁποῖα κατεβλήθη προσπάθεια νὰ διατηρηθοῦν, ὅπου εἶναι δυνατόν, εἰς τὴν θέσιν των.

Ἀνασκαφαὶ Ἀγγλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς. Αὗται ἐγένοντο ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Σχολῆς Sinclair Hood με ἀντικειμενικοὺς σκοποὺς τὴν δισάφησιν τῆς μινωικῆς χρονολογίας διὰ τῶν στρωματογραφικῶν παρατηρήσεων, τὴν ἀνεύρεσιν πινακίδων γραφῆς, τὴν περαιτέρω ἀποκαλύψιν μινωικῶν οἰκιῶν ἐπὶ τοῦ λόφου Γυψάδων καὶ τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ ἀποθέτου ἑλληνικοῦ ἱεροῦ, τὴν τελικὴν ἀποκάλυψιν τῆς Ἐπαύλεως τοῦ Διονύσου καὶ τῆς μεγάλης πολιορκιστικῆς Βασιλικῆς Τὰ ἀποτελέσματα ὑτῆρξαν λίαν σημαντικὰ.

1) Ἡ ἐξερεύνησις ἀποθετῶν καὶ κτηρίων παρὰ τὴν Βασιλικὴν Ὀδὸν διε-

σάφησε σημαντικώς τὰς ὑπὸ τοῦ Ἐβανς καθορισθείσας διαδοχικὰς φάσεις. Ὁ καθαρισμὸς τοῦ μεγάλου ὀχέτου, ὅστις εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνος ὅστις ἀποχέτευσεν τὰ διαμερίσματα τῆς δυτ. πλευρᾶς τοῦ Ἀνακτόρου κατὰ τὸν Ἐβανς, ἔδωκε σημαντικὰ ὄστρακα καὶ ἀπεδείχθη ὅτι ἦτο ἐν γῆρῳ μέχρι τῆς ΜΜΙΙΙ περιόδου. Ἐξ ἐνὸς δωματίου τοῦ παρακειμένου κτηρίου ἐξήχθησαν ἄρτιως διατηρούμενα καμμοραϊκὰ ἀγγεῖα ἐξαιρετοῦ τέχνης, τινὰ ὠοκέλυφα, καὶ μετ' αὐτῶν σκαραβοῖος τοῦ τέλους τῆς 12ης ἢ τῆς 13ης δυναστείας (1850 - 1750). Εἰς τὸ βόρειον μέρος τῆς δοκιμαστικῆς τάφρου παρηκολουθῆθη στρώμα τῆς ΜΜΙΑ περιόδου μέχρι βάθους 5 μ. Εἰς τὰ αὐτὰ στρώματα εἰς τὰ ὁποῖα πέρουσιν ἀνεκαλύφθη ἡ σημαντικὴ σειρὰ τῶν ἔλεφαντίνων τεμαχίων εἰδωλίων ἀνευρέθη καλῶς διατηρούμενος πούς, ἀνήκων εἰς τὴν μικροτέραν σειράν. Ἐκ στρώματος τοῦ τέλους τῆς ΜΜΙΙΙ περιόδου προῆλθε χρυσοῦς ὀφθαλμὸς στερεοῦμενος δι' ἀργυρᾶς καρφίδος. Ὑπὸ τὰ πρωτογεωμετρικὰ στρώματα ἤρηνθη στρώμα μετ' ὙΜΙΙ β κεραμεικῆν. ἤρηνθησαν ἐπίσης λειψανα πρωτογεωμετρικῶν καὶ γεωμετρικῶν οἰκημάτων. Ἐκ δοκιμαστικῆς παλαιότερον ἔρηνθη τῆς τάφρου προῆλθεν ὠροῖον χρυσοῦν ἐνώτιον τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος μετ' ἡμικυκλικὴν θήκην καὶ ἐξηρητημένους μαργαρίτας. Κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς καὶ ἑλληνορωμαϊκοὺς χρόνους φαίνεται ὅτι ἡ περιοχὴ αὕτη ἦτο περιοχὴ μετ' ἀθήκους καὶ φρέατα καὶ μόνον ἀργότερον ὠκοδομήθησαν οἰκίαι τινες, αἵτινες κατεστράφησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Ἀντωνίνων. Πολλὰ νομίσματα, ἑλληνορωμαϊκῶν μάλιστα χρόνων, περισυνελέγησαν.

2) Εἰς τὸ κατέναντι τῆς αὐτῆς Βασιλικῆς Ὁδοῦ τμήμα, ὅπου ἠνοίχθη μεγάλη δοκιμαστικὴ τάφος, ἡ προσδοκία ἀνευρέσεως μινωικῶν πινακίδων δὲν ἐπραγματοποιήθη εἰσέτι, διότι μόλις νῦν ἐπλησίασεν ἡ δοκιμὴ τὰ μινωικὰ στρώματα. Τεμάχιον ὁμοῦ ἐνεπιγράφου πινακίδος παρέχει ἀγαθὸς ἐλπίδας. Κρυστάλλινον κόσμημα καὶ τεμάχια ἔλεφαντίνων μικρῶν πλακῶν περιουνελέγησαν αὐτόθι.

3) Ἐπὶ τοῦ λόφου τῶν Ἰουψάδων συνεχίσθη μετ' ἐπιτυχίαν ἡ ἀποκάλυψις τῶν μινωικῶν οἰκιῶν. Διεκρίθησαν σαφῶς στρώματα τῆς ὙΜΙ α καὶ ὙΜΙ β φάσεως. Ἐκ διαδρόμου ὄπισθεν τῆς Οἰκίας Α κατέστησαν προσετὰ τρία δωμάτια, ἴσως ἀνήκοντα εἰς ἄλλην οἰκίαν ἢ ἐπικουρικῶς προστεθέντα. Ὁ ὄπισθεν δυτικὸς τοῖχος σώζεται μέχρις ὕψους τριῶν ὀλοκλήρων μέτρων. Οἱ ἐνδιάμεσοι τοῖχοι εἶναι πλινθόκτιστοι ἐπὶ λιθίνης κρηπίδος. Μία κλιμακίς ἔφερε πρὸς ἄνω ὕροφον ἢ ὑψηλότερον ἐπίπεδον πρὸς νότον, ὅπου ἀνευρέθησαν πιθίσκοι μετ' κλάδους καὶ πυρᾶς ζώνας τῆς ἐνδιαμέσου ΜΜΙΙ β - ὙΜΙ α περιόδου. Πυρᾶι δαπέδων καὶ λιθίνη λεκάνη μαρτυροῦν ὅτι πρόκειται περὶ μαγειρείων καὶ τοῦτο μαρτυρεῖ μικρὸν ἀνοιγμα εἰς τὸν ὄπισθεν τοῖχον τοῦ κεντρικοῦ δωματίου, ἄγον εἰς καπνοδόχον προστατευομένην διὰ δοκῶν. Ἡ οἰκία κατεστράφη εἰς τὴν λήγουσαν ὙΜΙ α περιόδου ἄνω τῶν ἐρειπίων εὐρέθῃ στρώμα μετ' ὙΜΙ β κεραμεικῆν, χαρακτηριζομένην ὑπὸ θαλασσίας διακοσμήσεως. Δυτικῶς ἀπὸ μόνωροφου οἰκίσκοι ἐπὶ στρώματος ὙΜΙ α καὶ ὄπισθεν τούτων μεταγενέστεραι οἰκίαι, τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ συνεχίζεται καὶ κατὰ τὴν ὙΜΙΙΙ περίοδον, δεικνύουν τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν.

Σημαντικὴ εἶναι ἡ ἀνεύρεσις εἰς στρώμα ὙΜΙ α τεμαχίου ΜΕ ἀμαυροχρώμου ἀγγείου, ὡς ἐπίσης ἡ ἀνεύρεσις εἰς στρώμα ὙΜΙ β χαλκοῦ μικροῦ δακτυλίου μετ' λατρευτικὴν παράστασιν μικρᾶς μορφῆς καμπτούσης τὸ ἐξ ἱεροῦ φυόμενον ἱερὸν δένδρον καὶ κεντρικῆς μορφῆς μετ' πλουσίαν ἐσθῆτα, ἴσως τῆς θεότητος, κινουμένης πρὸ ἄλλου ἱεροῦ ἢ βωμοῦ μετ' δένδρον.

Πρὸς βορρᾶν τῶν οἰκιῶν ἠρευνήθη φρεὰρ γεωμετρικῆς ἐποχῆς, ἀνορυχθὲν διὰ μέσου MM δαπέδων, ἀπὸ τὸ κατώτατον τῶν ὁποίων προῆλθον κύπελλα καὶ ἄλλα ἀγγεῖα MM I β περιόδου.

4) Εἰς τὸν ἀποθέτην ἐλληνικοῦ ἱεροῦ ἐπὶ τοῦ λόφου τῶν Γ'υψάδων συνεχίσθη ἡ ἔρευνα μὲ ἐνδιαφέροντα ἀποτελέσματα. Ἀνάμικτα μὲ στρώματα τέφρας ἔκειτο μέγας ἀριθμὸς εἰδωλίων, τῶν περισσότερων ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς. Ὀλιγώτερα ἦσαν τὰ παλαιότερα ἀπὸ τοῦ ΣΤ' μέχρι τοῦ Δ' αἰῶνος, τῶν ὁποίων συνηθέστεροι τύποι ἦσαν αἱ τῶν καθημένων γυναικείων μορφῶν καὶ τῶν ὕδριαφόρων. Ὀλίγα ἦσαν ἐπίσης τὰ ὑστερώτερα. Ἐνδιαφέροντες εἶναι πῆλινος δίσκοι μὲ παράστασιν τῆς Ἀθηνᾶς Παρθένου. Ὀλίγα κοσμήματα, ἐνώτια χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀσπίδισκai χαλκαὶ καὶ νομίσματα κνωσιακὰ ἢ ρωμαϊκὰ τοῦ Οκταβίου καὶ τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου ἦσαν μεταξὺ τῶν λοιπῶν εὕρημάτων.

Ἰδιαιτέρως ἀξιοσημεῖωτον εἶναι τὸ γεγονός τῆς ἀνευρέσεως μινωικῶν σφραγιδολίθων καὶ μικροῦ κρυσταλλικοῦ ἐξαρθήματος εἰς σχῆμα πιθήκου MM χρόνων ἐν χρῆσει, ὡς φαίνεται, ὡς περιάπτων κατὰ τὴν ἐλληνικὴν περίοδον. Οἱ βόθροι κατασκευάσθησαν διαδοχικῶς καὶ ἀνῆκον εἰς ἱερὸν τοῦ ὁποίου τὰ θεμέλια ἀπεκαλύφθησαν πλησίον. Τοῦτο φαίνεται ὅτι ἦτο παλαιότερον τῶν ἀποθετῶν. Τὸ νότιον μέρος τῶν ἀποθετῶν τούτων δὲν ἐξηρευνήθη εἰσέτι· ἐκ τῶν εὕρημάτων τὰ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα εἶναι τινὰ εἰδώλια τοῦ ταναγραϊκοῦ τύπου, μία κεφαλὴ ἡθοποιοῦ καὶ τεμάχιον πλαστικοῦ ἀγγείου παριστῶντος Ἐρωτα λούοντα τὴν κόμην του εἰς χρουνόν.

5) Ὑπὸ τοῦ John Evans συνεχίσθη ἡ συστηματικὴ ἐξερεύνησις τῶν ὑπὸ τὴν κεντρικὴν αὐλὴν τοῦ Ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ νεολιθικῶν στρωμάτων. Ἡ ἀνασκαφὴ ἔγινε εἰς τὰ τετράγωνα C καὶ D καὶ ἐπροχώρησε μέχρι βάθους 2 1/2 μέτρων, φθάσασα τὴν κορυφὴν τῶν μέσων νεολιθικῶν στρωμάτων. Εἰς τὸ τετράγωνον D ἀπεκαλύφθη σειρὰ ἐπαλλήλων δωματίων προχείρως ᾠκοδομημένων καὶ ἐπανειλημμένως καταστραφέντων. Ἴσως τὸ συγκρότημα ἀπετελεῖτο ἐκ πλειόνων δωματίων, τῶν ὁποίων τὸ κύριον μέρος παρεσῴθη εἰς τὴν κλιτύν. Ταῦτα ἦσαν ὑστερονεολιθικὰ καὶ τῆς ἐνδιαμέσου ἀπὸ τῆς μεσονεολιθικῆς εἰς τὴν ὑστερονεολιθικὴν περίοδον. Πολὺ σημαντικώτερα ἦτο ἡ βαθύτερον ἀποκαλυφθεῖσα μεσονεολιθικὴ οἰκία ᾠκοδομημένη διὰ λίθων καὶ τεμαχίων βράχου, μὲ ἐσωτερικὸν ἀντιοίχισμα, δάπεδον ἀμῶδες, ἐπίχρισμα, ἐστία μὲ τέφραν καὶ χαμηλὸν πεζοῦλι διὰ τὴν προετοιμασίαν τῆς τροφῆς. Ὑπεράνω τῆς οἰκίας ταύτης εἰς δύο ἀποθέτες ἀνεκαλύφθη λίαν σημαντικὴ σειρὰ ὀλοκλήρων ἀγγείων ἐπίτηδες ἐκεῖ τοποθετημένων· ἀμφοροειδῆ ἀγγεῖον, πρόχους, σκευὴ - ἐστία (φουρβοῦ) καὶ ἀρύταινα μὲ λαβὴν διχαλωτὴν πρὸς τὸ χεῖλος ἦσαν μεταξὺ τῶν εὕρημάτων. Ἐργαλεῖα ἐξ ὀσίου καὶ λίθου, χονδροειδῆ εἰδώλια καὶ ζῶδια εἰς τεμάχια καὶ ἀνθρώπινον ἴσως, κράνιον, περιεχόμενον εἰς ἀγγεῖον μὲ λαβὴν, περισυνέλεξαν ἐπίσης. Ἐλάσσονος σημασίας ἦσαν τὰ εὕρηματα εἰς τὸ τετράγωνον C, ὅπου τὰ λειψανα μαρτυροῦν ἀκάλυπτον χώρον μὲ διαδοχὴν στρωμάτων ὄχρῶν καὶ μελανῶν.

6) Εἰς τὴν περιοχὴν Σελλόπουλο τῆς Κνωσοῦ, ὅπου πέρουσι ἀνεσκάφησαν οἱ δύο σημαντικοὶ θαλαμοειδεῖς ὑστερομινωικοὶ τάφοι, ἀνεζητήθησαν ἄλλοι τάφοι εἰς τὰ σημεῖα ἐνθα ἦλθον εἰς φῶς λίθοι, νοτιῶς τῶν πρώτων. Εἰς ἓνα τάφον ὀρθογωνίου σχήματος ἀνευρέθη ἐκτάδην κείμενος σκελετός, ἀποτεθεὶς ὡς φαίνεται, ἐντὸς πολυχρώμου φερέτρου, τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν σαφῆ λειψανα. Τρίτος ἀμφορεύς μὲ ΥΜΙΙΙ α διακόσμησιν, χαλκᾶ τινὰ ἐλάσματα ἐκ σκεύους ξυλίνου ἀγνώστου μορφῆς καὶ ψῆφοί τινες μὲ ξυλίνους πυρῆνας εἶναι

μεταξύ τῶν ὀλίγων κτερισμάτων τοῦ τάφου.

7) Ἐπί τοῦ λόφου Σόπατα Ἁγ. Νικολάου κατὰ τὴν δυτικὴν αὐτοῦ πλευρὰν ἠρευνήθη πρωτογεωμετρικὸς λαξευτὸς τάφος μὲ λείψανα μιᾶς ταφῆς, συνοδευομένης ὑπὸ ψευδοστόμου ἀμφορέως μὲ ἐντομὰς κατὰ τὰς λαβὰς.

8) Κατὰ τὴν νοτιάν κλιτὸν τῆς Φορτέσσας ἀνεσκόφη τάφος ὀρθογώνιος μὲ βυζαντινὰς ταφὰς. Ἐκεῖ πλησίον ἀνευρέθησαν τυχαίως ἑλληνικοὶ λύχνοι ἀκέρατοι.

9) ΝΔ τῆς ἑλληνικῆς πόλεως ἠρευνήθη φρέαρ τὸ ὅποτον ἀπέδωσεν ὑάλινα τινὰ ἀγγεῖα τοῦ Α' μ. Χ., αἰῶνος καὶ ρωμαϊκὸν solidus.

10) Παρὰ τὸ νεκροταφεῖον τοῦ Ἁγ. Μιχαήλ εἰς τὴν Β κλιτὸν τῆς ἀκροπόλεως ἐξ ἀφορμῆς ἀνευρέσεως ἑλληνιστικῶν λύχνων ἐξητάσθη ὁ χώρος. Εὐρέθησαν λείψανα ἑλληνορρωμαϊκῆς οἰκίας καὶ βόθροι. Εἰς τὸ βορειότερον μέρος τοῦ αὐτοῦ ἀγροῦ ἠρευνήθη ὀρθογώνιος τάφος μὲ ἑννέα σκελετοὺς βυζαντινῶν χρόνων.

11) Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Βληχιᾶς ἀνεκαλύφθη ΜΜΠ φρέαρ μὲ πολυχρωμὸν κεραμεικὴν, περισυλλεγείσων εἰς βάθος 2 1/2 μέτρων. Μεταξὺ τῶν ἀνευρεθέντων δύο γυφουρόστομα καὶ κύαθοι ὠκέλυφοι εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος.

12) Κατὰ τὴν ἀνατολικὴν κλιτὸν τῶν Γυψάδων, ἄνω τοῦ Βασιλικοῦ Τάφου, ἀνευρέθη κατὰ τὴν διάνοξιν ἀγωγοῦ διὰ τὸ ὕδωρ θαλαμωτὸς ΥΜΙΙΙ α τάφος περιέχων διαταραχθεῖσαν λάρνακα. Τοῦτο ἔδωσεν εὐκαιρίαν ἐξερευνησεως τῆς περιοχῆς μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἐξερεύνησιν καὶ ἄλλων τάφων. Εἰς μικρὸς διετήρει εἰσὶ τὸ φράγμα τῆς εἰσόδου του καὶ περιεῖχε δύο λάρνακας μὲ ταφὰς ἀδιαταράκτους μὲ ἓνα καὶ τέσσαρας σκελετοὺς. Τρεῖς ἄλλοι σκελετοὶ προήλθον ἐκ τριῶν θρυμματισμένων λαρνάκων τῶν ὁποίων αἱ δύο μὲ χαρακτηριστικὴν ΥΜΙΙΙ α διακόσμησιν. Μὲ τὰς διατεταραγμένας ταφὰς ἀνευρέθησαν ἀγγεῖα κοινῶν τύπων, ψευδοστόμοι ἀμφορεῖς, κύλικες καὶ κωνικὰ ἀπλᾶ κύπελλα.

13) Τῶν σφραγιδολίθων τῆς περιοχῆς τῶν Γυψάδων τινὲς ἦσαν ἐξαιρετοῦ τέχνης: εἰς ἐξ αἱματίτου ἔχει διακόσμησιν ὠραίων ὕδροβίων πτηνῶν ἄλλος ἐκ στεατίτου παριστᾷ γρύπα· ἕτερος ἐκ σαρδίου σταυρὸν καὶ ἰχθύν, ἄλλος ἐπίσης ἐκ σαρδίου ἀναπαυόμενον λέοντα.

13) Ἡ περαιτέρω ἀνασκαφὴ τῆς Ἐπαύλεως τοῦ Διονύσου διὰ τοῦ καθηγ. Gough συνεδουάσθη μὲ λεπτομερῆ μελέτην πάντων τῶν ἀρχιτεκτονικῶν καὶ διακοσμητικῶν στοιχείων τοῦ σημαντικοῦ τούτου μετὰ μωσαϊκῶν κτηρίου. Ἐν μικρὸν ἀλλὰ σημαντικὸν δωμάτιον, μὲ εἰσοδὸν δι' ἀνοίγματος ἐν μέσῳ δύο παραστάδων εἶχεν εἰς τὸ βάθος δύο ρυμοὺς μὲ διακοσμητικὸς κορνίζας κατὰ τὴν βάσιν των καὶ εὐρέθῃ περιέχον ξύλινον κιβώτιον μὲ χαλκᾶς γωνίας σιδηρόδετον, ἐξασθὲν ὀλόκληρον. Νοτίως τοῦ Tablinum ἀπεκαλύφθη κόγχη χρησιμοποιεθεῖσα ὡς Latarium εἰς τὸ βάθος στενοῦ δωματίου μὲ καλῶς διατηρούμενον μωσαϊκὸν διαπέδου καὶ ὀρθομαρμάρωσιν τοιχογραφικῆν· τὸ μωσαϊκὸν διαίρεται εἰς δύο τμήματα πλαισιούμενα μὲ ἐρπύζοντα κισσόν· τὸ ἀνατολικὸν ἔχει γεωμετρικὰ μοτίβα περὶ τὸ κέντρον ἔνθα παρίσταται τρίπουρον ποτήριον μὲ ψιττακὸν ἐπὶ τῶν χειλέων τὸ δυτικόν, ὅπου στενοῦται τὸ δωμάτιον, ἔχει κληματίδα καὶ πρὸ τῆς κόγχης ἀφηρημένα διακοσμητικὰ θέματα. Ἡ ἐργασία εἶναι λεπτῆς τέχνης καὶ τὸ σύνολον ἐμφανίζει ἰδιαιτέραν αισθητικὴν ἀξίαν. Τὸ μέγεθος τῶν πλακῶν τῆς ὀρθομαρμυρώσεως ἐβεβαιώθη ἐκ τῶν κονιζμάτων. Εἰς τὰ ἐπιχρίσματα, ἔκτος τῆς κατὰ γεωμετρικὰ σχήματα ἀπομιμήσεως μαρμαροθετημάτων, παρίστανται καὶ μικραὶ κεφαλαὶ Πανὸς μὲ γαμψὴν μύτην καὶ ἀλχηρὸν

πώγωνα. Πάντα ταῦτα ἐσχεδιάσθησαν καὶ ἀπεδόθησαν κατ' ἀναπαράστασιν.

Τὰ μικρὰ εὐρήματα καὶ ἡ ὄλη διακόσμησις βεβαιοῦν χρονολογίαν τῆς Ἐπαύλεως εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος. Πολλοὶ ὁσιεῖναι βελόνας καὶ περόνας κόμης καὶ φορεμάτων περισυνελέγησαν, ὡς ἐπίσης σκευὴ καὶ ἐργασίαι τοῦ καλλωπιστηρίου, λύχνοι μὲ παραστάσεις θεῶν, ἐρωτικῶν καὶ ξιφομαχικῶν σκηνῶν, βοτρῶν καὶ προσωπειῶν. Ἐπὶ λαίμου ἀμφορέως ἡ ἐπιγραφή ΟΛΥΜΠ. Ἐνδιαφέροντα τεμάχια terra sigillata τοῦ Α' μ. Χ. αἰῶνος φέρουν ἀνάγλυφον διακόσμησιν βουκράνων, βοτρῶν, πτηνῶν καὶ ἐπιγραφὴν ΤΙΓΡΑΝΕΣ.

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐγένετο καὶ γενικός καθαρισμός τοῦ tablinum τῆς Ἐπαύλεως.

14) Τέλος διὰ τοῦ καθηγητοῦ Friend συνεχίσθη καὶ συνεπληρώθη ἡ ἀνασκαφὴ τῆς μεγάλης παλαιοχριστιανικῆς Βασιλικῆς τῆς περιοχῆς τοῦ Σανατορίου, πλὴν τῆς πρὸς Β ἐκτεινομένης κλειστῆς αὐλῆς. Ἡ Βασιλικὴ περιλαμβάνει τρία σχεδὸν ἰσοπλατῆ κλίτη, ἄρθηκα καθ' ὅλον τὸ πλάτος τούτων, ἀψίδα καὶ κατὰ τὴν Β πλευρὰν δωμάτιον σχεδὸν 4×5 μ. χρησιμοποιηθὲν ἴσως ὡς διακονικόν. Κατὰ τὴν ΒΔ γωνίαν εἶχε γίνεαι προσθήκη ἑνὸς προχείρου δωματίου. Βαπτιστηρίου δὲν ἀνευρέθησαν λείψανα. Τὸ μήκος τῆς Βασιλικῆς εἶναι περίπου 21 μ. καὶ τὸ πλάτος 12. Τὸ μωσαϊκὸν δαπέδου τοῦ ἄρθηκος εἶναι ὁμοιον πρὸς τὸ τοῦ νοτίου κλίτους, διακοσμούμενον ὑπὸ ἰσοσκελῶν σταυρῶν ἐκ ρόμβων, εἰς μεγάλους κύκλους. Εἰς τὸ βόρειον κλίτος παρίστανται τετράγωνα μὲ κύκλους καὶ πλοχμούς. Εἰς τὴν ἀψίδα τοῦ μωσαϊκοῦ σώζονται μόνον ἴχνη. Διεσώθησαν τεμάχια τῆς τοῦ γλυπτοῦ χαμηλοῦ τέμπλου. Περιέργως εἶναι ὁ προσανατολισμός τοῦ ναοῦ ἐκ ΒΑ πρὸς τὰ ΝΔ καὶ ἡ τοποθετήσις του ἐπὶ κλιτύος βριθούσης ἐκ τάφων, κατὰ τρόπον ὅστε ἐχρηιάσθη ἰσχυρὰ ἐπίχρως καὶ ἀντιστήριξις πρὸς συγκράτησιν τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους. Πολλοὶ τῶν τάφων κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν ἐπληρώθησαν, ἀλλὰ δύο ἐκ τούτων, μᾶλλον μνημειώδεις, ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψεαι καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀπετέλεσαν καὶ τὴν κυρίαν αἰτίαν τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ναοῦ. Ὁ εἰς τούτων εἶναι κατὰ τὴν ΒΔ γωνίαν τοῦ σηκοῦ λίαν ἐμφανῆς εἰς τοὺς εἰσερχομένους· εἶναι κιβωτιόσχημος καὶ ἡ πλάξ ἐπικαλύψεως διακοσμεῖται μὲ opus alexandrinum· διὰ τὴν εἰσοδοχὴν χωρὶν ἀφῆθη ὀπή ἐπὶ κεφαλῆς, εἰς τὸ στόμιον τῆς ὁποίας ἐτοποθετήθη ὀμοιοειδὲς ΥΜ χρώων σκεῦος ἐκ σιτατίτου. Εἰς τὸ κέντρον ἀκριβῶς τοῦ σηκοῦ εἶναι ὁ δεύτερος τάφος, περίκλειστος ἐντὸς διπλοῦ τοίχου· ἦτο προφανῶς παλαιότερος τοῦ ναοῦ καὶ τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι ἐκ προθέσεως ψευδομήθη ἐπὶ τούτου ὡς μαρτύριον ἢ ἐκκλησία. Ἡ κτερίσις ἀμφοτέρων τῶν τάφων ἦτο στοιχειώδης.

ΤΥΧΑΙΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἀνασκαφικῶν ἐργασιῶν καὶ τῆς συστηματικωτέρας περιουλλογῆς εὐρημάτων, ἀνεκαλύφθησαν τυχαίως κυρίως κατὰ καλλιεργητικὰς ἐργασίας πλήθος ἄλλων τυχαίων εὐρημάτων. Ἡ κατὰ τὰ τελευταῖα εἴη ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐπιδίδουσα μηχανικὴ καλλιέργεια συντελεῖ εἰς τὴν ἀνάκλυψιν πλήθους ἀρχαίων χώρων ἢ ἀντικειμένων, ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἐπιφέρει καταστροφὴν εἰς πλήθος ἄλλων. Αἱ περιορισμέναι δυνατότητες ἕξ ἄλλου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας δὲν ἐπιτρέπουν πανταχοῦ τὴν ἄμεσον ἐπέμβασιν πρὸς διάσωσιν καὶ τὴν περαιτέρω δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν πρὸς ἐξακριβῶσιν ὑπαρξέως τυχόν περισσοτέρων λειψάνων. Τοῦτο γίνεται μόνον εἰς τὰς μᾶλλον σημαντικὰς τῶν περιπτώσεων καὶ εἰς τοὺς μᾶλλον προσιτοὺς χώρους.

Κατά την ανόρουξιν τάφρου διὰ τὴν τοποθέτησιν ὑδραγωγῶν σωλήνων εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἐπικούρειας Ἀριάδνης ἐν Κνωσῷ ἀνεκαλύφθησαν ἐνδιαφέροντα μαρμάρινα γλυπτὰ ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων, ἧτοι προτομὴ Διονύσου, μικρὸς κορμὸς ἐφήβου ἀκέφαλος καὶ τμήμα κορμοῦ Ἀρτέμιδος. Παρεδόθη ἐπίσης εἰς τὸ Μουσεῖον λίθινον φωλεόσημον μινωικὸν σκεῦος ἀνευρεθὲν εἰς θέσιν Ἑλληνικά.

Παρὰ τὴν Σίλαμον Τεμένους, εἰς ἀγρὸν τοῦ μετοχίου τοῦ ἱατροῦ Μοράκη ἀνεκαλύφθη θαλαμοειδὴς λαξευτὸς εἰς τὸν μαλακὸν βράχον τάφος μετὰ θρόνου. Δὲν ἀνευρεθῆσαν κτερίσματα ἢ ὅσα νεκρῶν καὶ φαίνεται ὅτι ὁ τάφος ἐγκατελείφθη χωρὶς νὰ χρησιμοποιηθῆ, ἴσως λόγῳ πτώσεως μέρους τῆς ὀροφῆς του.

Ἐν Ἀρχάναις πρὸς τὴν συνοικίαν Ρυάκι ἀνεκαλύφθη κυκλικὸς χώρος μετὰ τεμάχια πλίνθων μετὰ αὐλακωτὴν ἐπιφάνειαν ἢ ἐπιπέδων κεράμων μετὰ ἐντομὰς χιαστὶ ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων. Εἰς τὸ Σπήλαιον Εἰλειθυίας περιουλεγγὴ ἔλασμα χαλκοῦν ρυθμοῦ κλασικίζοντος, ὡς φαίνεται ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων, παριστῶν γυναῖκα φέρουσαν κάδον.

Εἰς τὰ Κελλά τῆς κοινότητος Ἀγ. Παρασκευῶν, ἐντὸς τοῦ χωρίου, ἀνεκαλύφθη κατὰ τὴν διάνοξιν θεμελιῶν πρωτογεωμετρικὴ κάλπη καὶ τινα ἀγγεῖα (ἐν δίοτον, ἄλλο μορφῆς πρὸχου μετὰ καθέτους ἀναγλύφους ταινίας, προχοῖδιον μετὰ δικτυωτὰ τρίγωνα, κάλαθος καὶ τεμάχια ἄλλων ἀγγείων, χαλκῆ πόρπη κλπ.). Ὁ τάφος ἦτο σπηλαιώδης ἐντὸς βράχου· τρεῖς ἄλλοι κάλπαι καὶ ταφικὸς πίθος κατεστράφησαν. Εἰς Γαλίφαν Πεδιάδος ἀνεκαλύφθη κατὰ τὴν καλλιέργειαν ὑπόγειος λαξευτὸς τάφος εἰς θέσιν Ἀϊ Λιᾶς (παρὰ τὴν Μαλάθες) δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἔρευνηθῆ μέχρι σήμερον.

Παρὰ τὸ χωρίον Σάρι Πεδιάδος, θέσιν Στόν Πίθο, κατὰ τὴν διάνοξιν ἀγωγῶν ὑδρεύσεως ἀνεκαλύφθη σαρκοφάγος κιβωτιόσημος ΥΜΙΙ β χρόνων, ἀκόσμητος, συνοδευομένη ὑπὸ δύο ἄλλων ἀγγείων. Ταῦτα εἶχον ἀποτεθῆ εἰς λαξευτὸν τάφον, ὅστις δὲν ἔρευνηθῆ περαιτέρω.

Ἐκ Γορβῶν Πεδιάδος προερχομένη ἠγοράσθη λίαν ἐνδιαφέρουσα τετράπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐκ λευκοῦ λίθου ΜΜΙΙ χρόνων μετὰ ἱερογλυφικά σύμβολα. Ἀνευρέθη εἰς θέσιν Ἀσπρογυας.

Ἐκ Χερσοννήσου Πεδιάδος περιουλεγγήσαν μαρμαρινὴ κεφαλὴ γυναικὸς μετὰ κρῶβυλον, καλῶς διατηρουμένη, δύο ἄλλαι μαρμάριναι κεφαλαὶ μετρίως διατηρήσεως, ἢ μία τῶν ὁποίων εἶναι ἐκ προτομῆς αὐτοκράτορος. Ἐπίσης ἠγοράσθη δακτυλιόλιθος σαρδίου μετὰ παράστασιν θεᾶς, ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων.

Ἐκ Μαλιῶν Πεδιάδος, θέσις Ἀχλάδια, ἠγοράσθη τρίπλευρος παλαιοανακτορικὴ σφραγὶς μετὰ παραστάσεις κυματοειδῶν γραμμῶν καὶ ἀντιρρόπου θέματος, δύο κεφαλῶν ζώων καὶ ζώου κυρτουμένου. Ἐκ Μιλάτου προερχομένη ἠγοράσθη τρίπλευρος σφραγὶς στεατίτου παλαιοανακτορικῶν μινωικῶν χρόνων μετὰ σχηματικὰ θέματα.

Εἰς Καλὸ Χωριὸ Πεδιάδος, κατὰ τὴν θεμελίωσιν οἰκίας ἐντὸς τοῦ χωρίου, ἀνευρέθησαν παρὰ ἀρχαῖον τοῖχον τρία ζώδια μινωικῶν χρόνων.

Εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Ἀθονάτων Μαλεβιζίου, εἰς τὸ Μετόχ' Κακογιάννη, ἀνεκαλύφθησαν λείψανα κτηρίων μινωικῶν, συνοδευόμενα ὑπὸ ὀστράκων ΥΜΙ χρόνων.

Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Λύττου κατὰ τὴν διάνοξιν τῆς ὁδοῦ Ἀσκῶν - Ξεῖδᾶ κατεστράφησαν πολλοὶ τάφοι, κυρίως τῶν ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων,

μορφής κισιτής θήκης ή έκ κεράμων. Επίσης κατεστράφησαν δύο ταφικοί πίθοι εὐμεγέθεις ἑλληνικῶν χρόνων ἄνευ διακοσμήσεως. Κατὰ τὴν αὐτὴν διαπλάτυναι ἀνευρέθησαν καὶ εὐμεγέθεις κυβόλιθοι - στηλαι (cippus) μὲ ἐπιγραφὰς καὶ ὄψεις. Ἡ ἀρχαιολογικὴ ὑπηρεσία περιουνέλεξε τοὺς εὐρεθέντας καὶ ἀνεκάλυψε καὶ ἄλλους. Ἐπὶ μιᾶς τούτων εἰκονίζεται καὶ στλεγγίς. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐγένετο περισυλλογὴ καὶ ἐνὸς τῶν τιμητικῶν βάθρων τῆς ῥωμαίας αὐτοκρατορίας Σαβίνις, συζύγου τοῦ Τροϊανοῦ καὶ παλαιοχριστιανικὸν ὠραῖον κιονόκρανον μὲ φύλλα ἀκάνθης.

Ἐκ τῆς Γόρτυνος περιουνέλεγησαν καὶ ἀπειτέθησαν εἰς τὸ ἐπιγραφικὸν τμήμα τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου καὶ τὰ ὑπόλοιπα τεμάχια ἀρχαϊκῶν ἐπιγραφῶν, ὅσα ἦσαν ἐλευθέρα. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν κλιτὴν τῆς ἀκροπόλεως, εἰς θέσιν Βορεινὸς Χάρακας, ἀνευρέθη ἐπιγραφὴ ἐπὶ πωρολίθου, αὐτοκρατορικῶν χρόνων, παρέχουσα ἐν πλαισίῳ τὸ κείμενον:

«Ἐρωτος Θεο | δώρω Κώρη | σι ἀράν καὶ | χαριστήιαν».

Εἰς τὴν Μεγάλην Βρύσην χωρικὸς ἀνεκάλυψε πίθον ἑλληνικῶν χρόνων. Διεδόθησαν φῆμαι περὶ ἀνευρέσεως ὑπ' αὐτοῦ θησαυροῦ, μὴ ἐπιβεβαιωθεῖσαι.

Ἐπίσης οὐδὲν ἐξηκριβώθη περὶ χαλκῶν σκευῶν ἀνευρεθέντων ὑπὸ ἄλλου χωρικοῦ εἰς θέσιν Ἀτσιπάδες τῆς περιοχῆς Ἀσημί Μονοφασίου καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἀποκρυβέντων. Ἐξ Ἀσημίου ὅμως προερχόμενα κατεσχέθησαν εἰς Ἀθήνας ἐπὶ παλαιοπόλου μαρμαρινῆ μικρὰ κεφαλὴ Σατύρου ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων καὶ σκαρβαῖος ἐκ σαρδίου Ταῦτα ἀπεστάλησαν καὶ κατετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου.

Εἰς τὴν περιοχὴν Ροτάσι ἐγένετο αὐτοψία τοῦ χώρου εἰς θέσιν Ἀσπρολεῖβαδα, ὅπου 19 χαλκᾶ μινωικὰ ἐργαλεῖα ἀνευρέθησαν πρὸ ἔτους καὶ παρεδόθησαν (Κρητικὰ Χρονικά ΙΑ' 1957 σ. 339) Διακρίνονται ἐκτεταμένα λείψινα μινωικῆς ἐγκαταστάσεως, ἰσχυρῶς βλαβείσης ἐκ τῆς βαθείας καλλισργείας. Ὁ χώρος εἶναι ἐντελῶς ἐπίπεδος.

Εἰς θέσιν Ἑλληνικὰ τοῦ χωρίου Πυράθι (ἀρχ. Πύρυνθος) ἀνεκαλύφθη σειρὰ πηλίνων πλακῶν 0,30 × 0,30, πιθανῶς ἀποτελουσῶν ἀγωγὸν ὕδατος ἑλληνικῶν χρόνων.

Εἰς Καμηλάρην περιοχῆς Φαιστοῦ, θέσιν Ἀλισαντρακί, ἀνευρέθη πρωτογεωμετρικὸς τάφος μὲ ταφικὸν πίθον, συνοδευόμενον ὑπὸ ἄλλων ἀγγείων, τριποδικῶν σκεύους, δύο πρόχους, τῶν ὁποίων ἢ μία ἔχει τριτὸν σιόμιον, δύο προχοῖδια, ἀρύβαλλον καὶ κυλινδρικὸν σκεῦος. Εἰς τὴν θέσιν Κορασιά ἀνεκαλύφθη μινωικὸς τοῖχος λίαν πλατύς, περὶ τὰ 4 μ., μήκους 7 1/2 μ., ἐκ λίθων καλῶς πελεκητῶν καὶ εὐθυγραμμισμένων ὡς καὶ ἄλλα θεμέλια. Τὰ περισυλλεγένητα δοσρακα εἶναι μινωικὰ τῆς ΥΜΙ περιόδου.

Εἰς τὴν Σίβαν Πυργιωτίσσης φαίνεται ὅτι ἀνευρέθη σημαντικὸς θησαυρὸς ἑλληνικῶν ἀργυρῶν νομισμάτων. Αἱ ἐνέργειαι διὰ τὴν περίωσιν του δὲν ἐτελεσφόρησαν. Τοῦτου μέρος ἀπεμπωλήθη ὑπὸ ἀσυνειδήτου ἀρχαιοκαπήλου. Ἐρευνα διὰ τὴν ἀνακάλυψιν 9 τεμαχίων (4 τῆς Κνωσοῦ καὶ 5 τῆς Φαιστοῦ), περὶ τῶν ὁποίων ὑπῆρχον συγκεκριμέναι πληροφορίες, ἀπέληξαν εἰς τὴν ἀνακάλυψιν ἄλλων μὴ προερχομένων ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῆς Σίβας. Ταῦτα ἦσαν 6 ἀργυρὰ καὶ 4 χαλκᾶ ἑλληνικῶν χρόνων, 1 ἀργυροῦν καὶ 7 χαλκᾶ ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων, 1 χαλκοῦν βυζαντινόν, 1 μεσαιωνικὸν ἀργυροῦν ἰσπανικόν καὶ 1 αἰγυπτιακόν.

Τὰ πρῶτα εὐρήματα εἰς τὴν περιοχὴν Λέντα (ἀρχ. Λεβήν) τὰ ὁποῖα ἔ-

δωσαν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ σημαντικοῦ ΠΙΜ θολωτοῦ τάφου ἦσαν τεμάχια ὀψιμανοῦ, τροχαλιοειδῆς σφραγιδόλιθος, ψῆφοι περιδεραίων καὶ ψῆγματα χρυσοῦ.

Εἰς Τυμπάκι Πυργιωτίσσης, παρὰ τὸν Κόκκινον Πύργον, κατὰ τὴν ἰσοπέδωσιν ἀγροῦ, ἀνεκαλύφθη κτήριον ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων, διατηρούμενον εἰς ὕψος 1,80 μ. μὲ μαρμαρίνους κίονας καὶ δάπεδα ἐκ κεράμων.

Ὁ φύλαξ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου Ἄγ. Τριάδος παρέδωσε ὑπ' αὐτοῦ, ἀνευρεθέντα παρὰ τὴν μινωικὴν ἔπαυλιν, πρισματικὸν σφραγιδόλιθον μὲ ἱερογλυφικά σημεῖα.

Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ ἐκτάκτου ἐπιμελητοῦ ἀρχαιοτῆτων Βιάννου κ. Ν. Παδουβᾶ, ἐνεργήσαντος αὐτοψίαν τοῦ παρὰ τὴν Ἄρβην ἀρχαιολογικοῦ χώρου, ἀνεκαλύφθησαν αἱ ἀκόλουθοι ἀρχαιότητες:

Εἰς πῖθος ἑλληνικῶν χρόνων, ἑλλιπῆς τὸ χεῖλος, περισυλλεγὴ εἰς τεμάχια καὶ ἀπετέθη εἰς τὴν Συλλογὴν τοῦ Γυμνασίου Βιάννου. Κατὰ τὴν φύττεισιν μπυνανεῶνων πολλὰ ἀρχαῖα κτήρια κατεστράφησαν. Παρὰ τὴν θάλασσαν παρετηρήθη δάπεδον ἐκ κεράμων. Περισυλλεγῆσαν τριπτήρες καὶ κωνικὸν ἔξαγμα ἐπὶ δίσκου, λίθινον, ἴσως ἀποτελοῦν στρόφιγγα θύρας. Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἄγ. Παντελεήμονος ἐσημειώθησαν τρία παλαιохριστιανικά ἱωνικά κιονόκρανα διαστάσεων 0,50 × 0,50 μ. ὡς καὶ δύο ἄλλα μικρότερα, πολλοὶ κυβόλιθοι καὶ τμῆμα γείσου· ταῦτα μαρτυροῦν περὶ τῆς ἐπὶ τόπου υπάρξεως παλαιοχριστιανικοῦ κτηρίου, ἴσως βασιλικῆς.

Ὁ αὐτὸς Ἐπιμελητὴς περισυλλέξεν ἑλληνικὸν πῖθον ἐξ Ἁγίου Βασιλείου τῆς Βιάννου, τυχαίως ἀνευρεθέντα.

Παρὰ τὴν διακλάδωσιν τῆς οδοῦ Ἄγ. Γαλήνης πρὸς Ἀποδοῦλου, ἀνεκαλύφθησαν τρεῖς, προφανῶς ΥΜΙΠ, λουτροειδεῖς λάρνακες, αἵτινες αὐτῶς κατεστράφησαν. Γίνεται λόγος περὶ χρυσταλλικοῦ λίθου μὲ ὀλιγόλεξον ἐπιγραφὴν, ὡς καὶ περὶ δισκοειδῶν καὶ κυλινδρικών πηλίνων ὑφαντικῶν βαρῶν καὶ μυλοπετρῶν ἀνευρεθέντων ἐκεῖ πλησίον. Δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ γίνῃ αὐτοψία τοῦ χώρου.

Ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης τυχαῖα εὐρήματα ἦλθον εἰς φῶς εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Χουμεριάκου Μεραμβέλλου, ὅπου ἀνευρέθη καὶ περισυλλεγὴ εἰς τὴν Συλλογὴν Ἁγίου Νικολάου σαρκοφάγος πηλίνη ΥΜΙΠ χρόνων συνοδευομένη ὑπὸ πηλίνων ἀγγείων καὶ χαλκῶν ἀντικειμένων ἐσχθεντων εἰς τεμάχια.

Ὅμοιως κατὰ τὴν διάνοξιν φρέατος εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Καλοῦ Χωριοῦ Μεραμβέλλου (ἀρχ. Ἰστρῶνος) καὶ εἰς τὴν θέσιν Κατεβατὴ ἀνευρέθησαν ἀγγεῖα τινὰ εἰς βάθος 2 μέτρων. Τὸ ἐν ἦτι ἀκέραιον, ἀλλ' ἐθρουύσθη. Περισυλλεγὴ ἐπίσης ἑλληνικὸς λύχνος ἀνευρεθεὶς πρὸ ἐτῶν εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον. Ἴσως πρόκειται περὶ τάφων τοῦ ἀρχαίου νεκροταφείου.

Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἰεράπετρας (ἀρχ. Ἰεράπυτνα), εἰς ἀπόστασιν 1 χιλ. δυτικῶς τῆς πόλεως, παρὰ τὸν Μιχαὴλ Ἀρχάγγελον, κεῖται γωνία μαρμαρίνου αἰτώματος, διαστ. 1 × 1 μ., φέρουσα γλυπτὴν διακόσμησιν τετραγωνιδίων.

Κατὰ τὴν παραλίαν τῆς πόλεως, εἰς θέσιν Βιγλιά, ἀνευρέθη κατὰ τὴν ἀμοληψίαν εἰς βάθος 3,50 μ. σημαντικὸς χαλκοῦς ἀνδριάς τηβενοφόρου νέου, βαίνων ἐπὶ κυκλικῆς δισκοειδοῦς πλίνθου. Σώζεται ἀρτίως, μὲ τὴν κεφαλὴν, πλὴν ἐλαφροῦς διαβρώσεως ἐκ τῆς ὑγρασίας καὶ ἀπολεπίσεως τῆς παρεΐας. Οἱ ὀφθαλμοὶ ἦσαν ἐνθετοί, ἀλλ' ἡ ἐνθεματικὴ ὄλη ἐχάθη· ἡ κόμη εἶναι βραχεῖα καὶ οὐλὴ Στιριζεῖται ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ μηροῦ καὶ ἔχει τὴν χεῖρα κεκαμμένην

πρὸ τοῦ στήθους. Κατετέθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἱεραπέτρας, ὅπου ἐκαθαρίσθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιτεχνίτου Ζαχαρία Κανάκη. Εἰς ἀπόστασιν 100 περίπου μ. ἀπὸ τοῦ σημείου τῆς εὐρέσεως εὐρίσκεται παρῖνη σαρκοφάγος μήκους 2,47, πλάτους 0,94 καὶ ὕψους 0,81, ἀκόσμητος, μὲ ἀειωματικὸν κάλυμμα. Ἴσως ἀνήκει εἰς τὸν Α΄ μ. Χ. αἰῶνα. Κιονόκρανον κορινθιακὸν ἀνευρέθη εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ χαλκοῦ ἀγάλματος.

Εἰς τὴν πόλιν Σητεία δύο ΥΜΙΠΙ κιβωτιόσχημοι λάρνακες ἀνευρέθησαν κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν οἰκίας, ἀλλὰ κατεστρέφησαν ὑπὸ τοῦ οἰκοδομοῦντος.

Μερίμνη τοῦ ἐκ Σητείας Εμμανουὴλ Φυγειάκη, ὑποβοηθούντος τὸ ἔργον τῆς ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας, περισυλλέγησαν διάφοροι ἀρχαιότητες καὶ ἐσημειώθησαν ἄγνωστοι τέως ἀρχαιολογικοὶ χώροι Οὕτω εἰς τὴν Πραϊσόν, εἰς σπήλαιον εἰς θέσιν Χελιδονιές περισυλλέγη χαλκοῦν ἑλληνικὸν ἀγγεῖον μὲ ἰσχυρῶς καθέτους ἀναγλύφους ἐκβλαστήσεις. Μικρὰ κεφαλὴ πηλίνου εἰδωλίου ἀνευρέθη αὐτόθι εἰς θέσιν Μπουτσουνάρια, ὅπου ἀπὸ ἐτῶν ἐνετοπίσθη ἡ ὑπαρξίς σπουδαίου ἀποθέτου ἑλληνικοῦ ἱεροῦ. Ἐκ Πραϊσοῦ ἐπίσης προερχόμενα παρεδόθησαν διάφορα ἀντικείμενα, ὡς ΥΜΙΠΙ ψευδόστομος ἀμφορεύς, φυσικὸς τρίτων, δύο κοινὰ ἀγγεῖδια, λίθινον πηνίον, ὑαλίνη ψῆφος.

Ἐξ Ἰτάνου προερχόμενα παρεδόθησαν χαλκοῦν ἑλληνικὸν βέλος καλῶ διατηρούμενον, δύο χαλκοὶ ἑλληνικοὶ δακτύλιοι, ὧν ὁ εἰς μὲ παράστασιν γυναικός, ὁ ἕτερος μὲ ἀπλᾶ χαράγματα, χαλκοῦν δισκίον καὶ τινα νομίσματα.

Εἰς τὸ Παλαίκαστρον Σητείας, θέσιν Ἄγ. Ἀντώνιος, ἀνεκαλύφθη ΥΜΙΠΙ λαξευτὸς τάφος μὲ μίαν κιβωτιόσχημον σαρκοφάγον, σώζουσιν καὶ τὸ κάλυμμά της, περισυλλέγησαν ὁμοίως εἰς τεμάχια Τὰ συνοδευόμενα ἀγγεῖα ἦσαν ψευδόστομοι ἀμφορεῖς, κοινὰ κωνικά κύπελλα, κύαθοι, περισυλλέγησαι εἰς τεμάχια, καὶ λίθινον φωλεόσχημον ἀγγεῖον. Ἄλλος τάφος εἰς θέσιν Ἑλληνικά περιεῖχε σαρκοφάγον μήκους 1,50, πλάτους 0,25, συνοδευομένην ὑπὸ μικροῦ χαλκοῦ ἐγχειριδίου.

Εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον Σητείας, θέσιν Κυλαμοκανιά ἢ Πλακάκια, ἀνεκαλύφθησαν ἀγγεῖα τινα ΥΜΙ περιόδου, τὰ ὅποια περισυλλέγησαν ὑπὸ τοῦ Σταθμοῦ Χωροφυλακῆς καὶ παρεδόθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου. Ταῦτα εἶναι γεφυρόστομον τρίτων ἀγγεῖον, ἀπίόσχημον ἀλάβαστρον, βάσις ἀγγεῖου μὲ ἠθμόν, δύο μικρὰ ἀγγεῖα διακοσμούμενα διὰ κλαδίσκων, καὶ φωλεόσχημον ἀγγεῖον ἐκ λεπτοῦ λίθου.

Εἰς τὴν Δυτικὴν Κρήτην ἀνευρέθησαν ἐπίσης ἀρχαιότητες τυχαίως καὶ περισυλλέγησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Χανίων. Αἱ κυριώτεραι εἶναι αἱ ἀκόλουθοι :

Ἐξ αὐτῆς τῆς πόλεως τῶν Χανίων (ἀρχ. Κυδωνίας) περισυλλέγη ἐπιγραφή ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ ὄρφανοτροφείου, ὁδὸς Βώμ, ἀποτειχισθεῖσα ἐκ χώρου παρὰ ἐκτεταμένον ὑπόγειον λαξευτὸν ταφον μετὰ κογχῶν καὶ ἀρκοσολίων ρωμαϊκῶν χρόνων, ἔχουσα ὡς ἑξῆς : «Διὶ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς] πᾶσι Σῶσος Νεοκῦ | δους θεοπολήσας».

Ἐπὶ τοῦ Ἐπιμηλιτοῦ Στυλ. Ἀλεξίου περισυλλέγησαν ἐξ Ἀπτεράς καὶ ἀπετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Χανίων αἱ ἀκόλουθοι ἀρχαιότητες :

Ἐπιτύμβιος λίθος ἀνατολιῶς τῆς ἀρχαίας πόλεως παρὰ τὴν κοιλάδα Κοιλιάρη μὲ ἐπιγραφήν : «Διίφιλος Μεγάρη». Ἐπιτύμβιος λίθος ἐκ θέσεως Σηλιοράκι μὲ τὴν ἐπιγραφήν : «Παρμενίων». Ἄλλος ἐκ τοῦ αὐτοῦ χώρου μὲ ἐπιγραφήν : «...τους». Μεγάλῃ ὄρσει ἐπιτυμβία στήλη μὲ τὴν ἐπιγραφήν : «Τιμόσσα Δεξικλέος». Τὸ ἀνώτερον μέρος γνωστῆς ἐπιτυμβίας στήλης (IC II) μὲ

πολύστιχον ἐπιγραφὴν. Ἐκ τῆς Β πλευρᾶς τῆς πόλεως τμῆμα ἐπιγραφῆς περιεχοῦσης συνθήκην Κυδωνιατῶν καὶ Ἀπτεραίων. Ἐκ τῆς αὐτῆς περιοχῆς ἐπιτύμβιος στήλη μὲ ἐπιγραφὴν: «Τύχα». Ὡραῖον χρυσοῦν ἐνώτιον τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος παρεδόθη ὑπὸ χωρικοῦ.

Εἰς τὸ Κακοδίκι Σελίνοῦ, θέσιν Μαζερό, παρὰ τὸν συνοικισμὸν Λυχνιανᾶ, περισυλλέγησαν ἕξ κεφαλαὶ πῆλιναι ζῶων ἀρχαϊκῆς ἑλληνικῆς ἐποχῆς.

Εἰς τὴν Κίσαμον (Καστέλλι Κισάμου) ἀνευρέθη μαρμάρινον ἀγάλματιδιον καὶ ὠραία κεφαλὴ Ἀφροδίτης κλασσικῆς τέχνης, μὲ τὴν κόμην ἀναδεμμένην διὰ ταινίας καὶ καταλήγουσαν ὀπισθεν εἰς κρῶβυλον.

Εἰς τὸ Ζουρῖδι τῆς Ρεθύμνης τέλος περισυλλέγησαν τεμῆχια πολυῶτων πίθων ἀγνώστου ἐποχῆς.

Τὰ τυχαίως ἀνευρεθέντα εἶναι ἀναμφιβόλως πολὺ περισσότερα, ἀλλ' ἡ ἀρχαιολογικὴ ὑπηρεσία δὲν εἰδοποιεῖται ἐγκαίρως ἢ καὶ καθόλου καὶ τὰ ἀρχαῖα καταστρέφονται ἢ ἀποκρύπτονται ὑπὸ τῶν χωρικῶν, φοβουμένων περιπλοκάς ἢ ἀποβλεπόντων εἰς παράνομον διάθεσιν εἰς τοὺς ἀτιμωρητὶ σχεδὸν περιετρομέτους ἀρχαιοκαπήλους. Εἶναι ἀκατανόητον πῶς τὸ Δημόσιον ἐθεώρησεν ὅτι ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ διαθέτῃ ἴδια μέσα κινήσεως διὰ τὴν διάσωσιν τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ δὲν θέτει εἰς χεῖρας τῆς ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας τὰ ἀναγκαῖα χρηματικὰ ποσὰ πρὸς ἐξασφάλισιν ἀμέσου ἐπεμβάσεως καὶ ἐξαγορᾶς τῶν εἰς χεῖρας τῶν χωρικῶν εὐρισκομένων ἀρχαιοτήτων. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη σπεῖρα κιβδηλοποιῶν, ἔχουσα τὰ ἐργαστήριά της εἰς Ἀθήνας, ἔθεσεν εἰς κυκλοφορίαν μέγαν ἀριθμὸν κιβδήλων νομισμάτων ἰδίως τῆς Κνωσοῦ, τῆς Φαιστοῦ, τῆς Γόρτυνος καὶ τῆς Κυδωνίας καὶ ἐπίσης μινωικῶν σφραγιδολίθων ἐκ στεατίτου ἢ πλαστικῶν οὐσιῶν μιμουμένων φλεβωτοῦς λίθους. Ἡ κιβδηλία ἐλέγχεται εὐχερῶς ὑπὸ τῶν εἰδικῶν, ἀλλὰ πολλοὶ παρεπλανήθησαν καὶ ἠγόρασαν τοιαῦτα εἶδη. Πολλὰ κατεσχέθησαν καὶ κατετέθησαν εἰς τὸ τμῆμα κιβδήλων τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου. Μετ' αὐτῶν κατετέθη καὶ γνήσιος δακτυλιόλιθος ἐκ σαρδίου μὲ παράστασιν Ἀρτέμιδος μὲ τὸν κύνα της.

Ν. ΠΛΑΤΩΝ